

SUOMALAISEN
LAKIMIESYHDISTYKSEN
JULKAISUJA
B-SARJA
N:o 103

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN
JULKAISUJA B-SARJA N:o 103

MIKAEL LIVSON

KISKOMISRIKOS

(RL 38:10)

KISKOMISRIKOS

(RL 38:10)

KIRJOITTANUT

MIKAEL LIVSON

HELSINGIN YLIOPISTON RIKOSOIKEUDEN DOSENTTI

Aquaforest TIFF Junction Evaluation

Vammala 1960.

Vammalan Kirjapaino Oy.

ALKULAUSE.

Lainsäätäjän huolena on miltei kaikkina aikoina ollut taloudellisesti heikkojen suojeleminen taloudellisesti mahtavain riistännältä ja anastuksilta. Eri kulttuurikansojen menneisyyden ja nykyajan oikeudessa tapaamme säännöksiä, jotka on annettu joko väestön taloudellisen hädän hyväksikäyttämisen tai yksityiseen henkilöön kohdistuvan kiskomisen estämiseksi. Tämä tutkimus käsittelee kiskomisrikosta sellaisena kuin se on voimassaolevassa rikoslaissamme. Kun nimenomaan kiskomisrikoksen lainsäädännöllinen kehitys on meillä olennaisesti seurannut sen legislaatiivisia vaiheita mannermaalla, niin olen pitänyt välttämättömänä luoda katsauksen myös siellä tapahtuneeseen kehitykseen.

Helsingissä, tammikuussa 1960.

Mikael Livson.

Aquaforest TIFF Junction Evaluation

SISÄLLYSLUETTELO:

<i>Alkulause</i>	s.	7
<i>Sisällysluettelo</i>	s.	9—12
<i>Kirjallisuusluettelo</i>	s.	13—15

I. OIKEUSHISTORIALLINEN KATSAUS s. 16—32

Varhaisempi roomalainen oikeus oli rajattoman sopimusvapauden kannalla, s. 16. — Kun riistäminen muodostui järjestelmäksi, oli ryhdyttävä suojelemaan yhteisöä ja yksilöä, s. 16. — VII taulun lain määräys korosta, s. 16. — Lex Duilia Menenian korkomääräys, s. 16. — Justinianuksen määräys maksimikorosta, s. 17. — Laesio enormis säännös, s. 17. — Lex Julia de annonassa kiellettiin kartellien muodostaminen, s. 17. — Zenon määräämä rangaistus kartellikiellon rikkojille, s. 17. — Kanoonisessa oikeudessa koron ottaminen kokonaan kiellettiin, s. 18. — Aristoteleen korko-oppi, s. 18. — Nikean kirkolliskokouksessa tehty päätös, s. 18. — Kielto koron ottamisesta omaksuttiin myös maallisessa oikeudessa, s. 18. — Paavi Clemens V:n antama päätös koronottamiskiellon rikkomisesta, s. 18. — Kanoonisen oikeuden rangaistusseuraamukset po. kiellon rikkomisesta, s. 19. — Keskiajan kirkon kehittämä hintaoppi, s. 19. — Justum pretium eli tavarahan hinta, s. 19. — Justa latitudo preti eli poikkeama käyvästä hinnasta, s. 20. — Koronottamiskiellosta jouduttiin tekemään poikkeuksia, s. 20. — Syyt poikkeuksien myöntämiseen, s. 20. — Miksi juutalaisille myönnettiin keskiajalla oikeus koron ottamiseen?, s. 20. — Vanhan Testamentin määräys, johon kirkko vetosi myöntäessään juutalaisille poikkeusoikeuden koron ottamiseen, s. 20. — Tämä määräys ei voinut olla todellisena syynä po. oikeuden myöntämiseen, s. 20. — Juutalaisia ei otettu mukaan feodaalijärjestelmään, s. 21. — Heidät tungettiin pois aikaisemmista ammateistaan, s. 22. — Etuoikeutettujen rahanlainaajien n.s. välikäsiä, s. 22. — Korkokanta

keskiajalla, s. 22. — Korkokannan korkeudella oli lopultakin teoreettinen merkitys lainanantajille, s. 23. — Syyt, miksi koronottamiskielosta lopulta luovuttiin, s. 23. — Omaksuttiin korkotaksa, s. 24. — Merkantilistisen järjestelmän määräykset tavaranhinnoista, s. 24. — Korkotaksajärjestelmää seurasi koron vapauttaminen, s. 25. — Syyt tähän, s. 25. — Liberalistinen liike unhoitti, että korkovapaus saattoi muuttua kiskomisvapaudeksi, s. 25. — Kiskomisrikoksen kolmas legislatiivinen vaihe, s. 25. — Itävallassa 1866 annetulla lailla oli uudella kehitykselle urauurtava merkitys, s. 25. — Saksassa 1893 annettu laki muodosti kiskomisrikoksen legislatiivisen kehityksen neljännen vaiheen, s. 26. — Ruotsin, Tanskan ja Norjan voimassaolevat kiskomista koskevat säännökset, s. 26. — Niiden tunnusmerkistö RL 38 luv. 10 §:n 1 mom. kaltainen, s. 28. — Keskiajan Ruotsi—Suomen oikeudessa koron ottaminen julistettiin kuolemansyynniksi, s. 28. Korkoa ja tavaranhintoja koskevat määräykset, s. 28. — V. 1883 asetus, s. 29. — RL 38: 10 alkuperäisessä muodossaan, s. 29. — RL 38: 10 muutettiin ensimmäisen kerran 1920, toisen kerran 1923 ja kolmannen ja tähänastisesti viimeisen kerran 1931, s. 30.

II. KISKOMISRIKOKSEN OIKEUDELLINEN LUONNE s. 33—38

Kuinka rikoksen oikeudellinen luonne yleensä määräytyy, s. 33. — Määrääkö kiskomisrikoksen oikeudellisen luonteen sen paikka rikossystematiikassa?, s. 34. — RL 38 luv. 10 § käsittää kaksi luonteeltaan osin erilaista rikostyyppiä, s. 34. — 10 §:n 1 mom., s. 34. — K.o. säännöstä on pidettävä kiskomisrikoksen modernina tunnusmerkistönä kuvaukseltaan, s. 35. — Sen teonolemus, s. 35. — Luottokiskonnan oikeudellinen luonne, s. 36. — Siinä ilmenee voimakas sosiaaliskiskonnan leima, s. 37. — Kun se samalla pyrkii suojelemaan yksilöä, niin se on siinä mielessä luonteeltaan *kaksitahoinen*, s. 38.

III. KISKOMISRIKOKSEN TEONOLEMUS s. 39—78

A. RL 38 luv. 10 §:n 1 mom. s. 39—57

Teko edellyttää varallisuussopimusta, s. 39. — Suorituksen ja vastasuorituksen tulee olla rahassa arvioitavissa, s. 40. — Onko suorituksia toisiinsa verrattaessa otettava huomioon pelkästään markkina-arvo vai myöskin tunnearvo?, s. 40. — Huomioon voi-

daan ottaa vain markkina-arvo, s. 41. — Mitä hetkeä silmällä pitäen etujen keskinäinen vertailu on suoritettava?, s. 42. — Miten on meneteltävä, kun samojen henkilöiden välillä on tehty useampia oikeustoimia?, s. 42. — Suoritusten välillä tulee vallita huomattava arvoero, s. 43. — *Salmialan* tätä koskeva määrittelmä, s. 44. — Kumman sopimuskumppanin kannalta on arvesteltava, onko molemmin puolisten suoritusten välillä olemassa epäsuhde?, s. 45. — Mikä tahansa oikeustoimi ei vielä sellaisenaan ole kiskomista, vaikka se johtaisikin molemmin puolisten suoritusten väliseen epäsuhteeseen, s. 46. — *Pula* käsitteen merkitys, s. 47. — *Pula* voi olla laadultaan muutakin kuin taloudellista pulaa, s. 47. — Saksalaisen tietoisopin luoma n.s. luulotellun eli putatiivisen pulan käsite, s. 49. — Luulotellulla pulalla ei ole oikeudellista kantavuutta, s. 50. — Ymmärtämättömyys ilmenee puuttuvana arvostelukykynä j.n.e., s. 50. — Kevytmielisyys on välinpitämättömyyttä oikeustoimen vaikutuksesta, s. 50. — Riippuvaisuusasema käsittää henkilökohtaisen riippuvaisuussuhteen, s. 51. — Voiko riippuvaisuussuhde perustua esim. ennestään olevalle velkasuhteelle, s. 52. — Kiskomiseen sisältyvä täytöntöönpanotoimi voi tapahtua joko omatoimisenä tai välikättä käyttäen, s. 52. — Milloin kiskominen on katsottava täytetyksi teoksi, s. 53. — *Alasen* erinomainen ajatus tästä, s. 53. — Kiskomisrikkoksen subjektiivinen puoli, s. 53. — Esinekiskokunnan rangaistavuus, s. 54. — Mikä merkitys on kansalaisluottamuksen menettämistä koskevan 2 luv. 14 §:n muutoksella kiskomisrikkoksen kohdalta?, s. 54. — Onko olemassa konkurrenssisuhde, kun kahta tai useampaa olosuhdetta käytetään hyväksi yhtäaikaisesti, s. 55.

B. DL 38 luv. 10 §:n 2 mom. s. 57—75

Missä suhteessa ovat toisiinsa 38 luv. 10 §:n 1. ja 2. mom., s. 57. — Mikä merkitys on sanalla — *muuten* — säännöksessä k.o. suhteessa?, s. 58. — Käsitystä siitä, että k.o. säännökset olisivat ideaalikonkurrenssissa keskenään, ei voida pitää oikeana, s. 58. — »*Samanlainen velananto*», s. 58. — Vaikka 2. momentissa olevalla teolla on voimakas sosiaaliskiskokunnan leima, niin se ei ole suinkaan luonteeltaan pelkkä säännöstelyrikos, s. 58. — Luottoiskokunnan rangaistavuus edellyttää, että on otettu tai edustettu korkoa, joka huomattavasti ylittää säännöksessä lähemmin mainitun käyvän koron. Mitä tällä ymmärretään?, s. 62. — Indeksihyvitys ei voi olla korkoon verrattava *muu hyvitys*, s. 68. — KK 9: 2 §:llä merkitystä edelleenkin periaatteena, s. 69. — Milloin lai-

nanvälittäjän on katsottava olevan yhteistoiminnassa koron kiskomiseksi lainanantajan kanssa?, s. 70. — Joka tietää välittävänsä kiskurilainan, syyllistyy luottokiskonnan avunantoon, s. 71. — Jälkikiskonta, s. 71. — Milloin jälkikiskonta on katsottava täytetyksi teoksi, s. 72. — Luottokiskonnan konfiskaatioseuraamus, s. 72. — Tieteisopissamme esitetyt mielipiteet koron menettämisseuraamuksen laajuudesta, s. 72. — *Honkasalo* on ehdottomasti oikeassa — korko kokonaisuudessaan pois kiskureilta, eikä vain siltä osin, mikä ylittää »kohtuulliseksi» katsottavan koron, s. 73. — Tämän mielipiteen perustelut, s. 74.

C. RL 38 luv. 10 §:n 3 mom. s. 75—78

Ammattimainen rikos, s. 75. — Tavanomainen rikos, s. 75. — Onko ammattimaisuutta ja tavanomaisuutta pidettävä 10 §:n 3 mom. rangaistuksen enentämisperusteina vai erityisinä lainsäätäjäin luomina rikostyyppinä?, s. 76. — Rangaistuksen määrääminen tapauksissa, joissa ammattimaisuus tai tavanomaisuus muodostavat ykseyden, s. 76. — *Ne bis in idem*, s. 78. — Rangaistus ammattimaisesta ja tavanomaisesta kiskomisesta, s. 78.

IV. SYYTTEESEENPANO-OIKEUDEN VANHENTUMINEN s. 79—82

Yleistä, s. 79. — Syytteeseenpano-oikeuden vanhentuminen esine- ja luottokiskonnassa, s. 80. — jälkikiskonnassa, s. 81 ja ammattimaisessa ja tavanomaisessa kiskonnassa, s. 81.

V. KONKURRENSSI s. 83—85

Esinekiskonta ja kiristäminen sosiologisinä tyyppinä, s. 83. — Yhtä suurelta osalta kuin kiristäminenkin, on petos identtinen esinekiskonnan kanssa, s. 83. — Kiskominen, kiristäminen ja petos eivät voi olla lainkonkurrenssin suhteessa toisiinsa eivätkä toistensa poissulkevia rikoksia, s. 84. — Sitävastoin ne voivat olla toisiinsa ideaalikonkurrenssin suhteessa, s. 84.

KIRJALLISUUSLUETTELO

- Alanen, Aatos:* Objektiivisen vaaran käsite rikosoikeudessa. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 11. Helsinki 1937.
- » — Luottokiskonnasta. Lakimies 1939.
- » — Konkursssirikokset ja niistä koituvat seuraamukset. Suomen Poliisi Lehti 1942.
- Bergendal, Ragnar:* Lärobok i rättskunskap för blivande landsfiskaler III. Straffrätt. 2 uppl. Lund 1928.
- Binding, Karl:* Lehrbuch des gemeinen deutschen Strafrechts. I Bd. Leipzig 1902.
- Forsman, Jaakko:* Anteckningar enligt föreläsningar öfver de särskilda brotten. Första avdelningen, fjärde upplagan. Helsingfors 1924.
- Frank, Reinhard:* Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich. 18 Aufl. Tübingen 1931.
- Godenhjelm, Berndt:* Om indexklausuler och otillbörliga villkor. JFT 1959.
- Grimberg, Carl:* Världshistoria. VII delen. Stockholm 1936.
- Grottenfelt, Julius:* Kommentar till strafflagen. Allmänna delen. Helsingfors 1913.
- Hahn—Brody—Fürstenberg:* Juutalaisten historia. Suomentanut Väinö Mollerander. Helsinki 1958.
- Hakulinen, Y. J.:* Velkakirjalaki siihen liittyvine lakeineen. Porvoo 1947.
- Hasselrot, Berndt:* Juridiska skrifter. Malmö 1923.
- Heman, F.:* Judafolkets historia. Översättning av Teodor Lindhagen. Stockholm 1910.
- Honkasalo, Brynolf:* Suomen rikosoikeus. Yleiset opit I—III. Helsinki 1948—1949—1953.
- » — Erinäiset rikokset. 3. p. Hämeenlinna 1950.
- » — sikiönlähdettäminen de lege lata et de lege ferenda. Helsinki 1936.
- » — Rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn menettäminen. Lakimies 1948.
- Hurwitz, Stephan:* Den Danske Kriminalret. Speciel del. Kjøbenhavn 1955.
- v. Ihering, Rudolph:* Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung. II. Leipzig 1894.

- Isopescul-Grecul, Constantin*: Das Wucherstrafrecht. Leipzig 1906.
- Kekomäki, Paavo*: Ammattimaisten ja tavanomaisten rikosten käsitteistä. Helsinki 1933.
- Kittelman, Hellmuth*: Læsiio enormis. Aarau 1916.
- Kivimäki, T. M.*: Siviilioikeuden yleiset opit pääpiirteittäin. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 5. Porvoo 1944.
- v. Liszt, Franz—Schmidt, Eberhard*: Lehrbuch des Deutschen Strafrechts. 25. Aufl. Berlin und Leipzig 1927 (käsitteää sekä yleisen että erityisen osan).
- Livson, Mikael*: Näennäinen rikoskonkurrenssi. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 64. Vammala 1954.
- » — Yksityisen kotirauhan rikosoikeudellinen suoja Suomen oikeuden mukaan. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 92. Vammala 1958.
- Maurach, Reinhard*: Strafrecht. Ein Lehrbuch. 2. Aufl. München und Leipzig 1956.
- Moser, Franz*: Die Wuchergrundgeschäfte im Reichs—Strafgesetzbuch. Diss. München 1908.
- Palme, W. A.*: Om preskription av åtalsrätt enligt gällande straff- och straffprosessrätt i Finland. Helsingfors 1942.
- Pardo, Herbert*: Das strafrechtliche Kriterium der Wucherlichkeit eines Darlehns. Diss. Hamburg 1909.
- Saarni-Rytkölä, Maarit*: Voidaanko kiskomisrikoksesta rangaistukseen tuomittu velvoittaa korvaamaan asianomistajalle tai menettämään valtiolle edustamansa koron tai hyvityksen kokonaisuudessaan vaiko ainoastaan sen osan, mikä ylittää lain salliman määrän? Kysymys n:o 2/1957. Lakimies 1959.
- Salmiala, Bruno A. (Sundström)*: Ammattimainen rikollisuus. Festschrift för presidenten B. J. Grotenfelt. Helsingfors 1929.
- » — Kiskomisrikoksesta I ja II. Defensor legis 1931.
- » — Koronkiskomisrikoksen tunnusmerkistö. RL 38 luv. 10 § 2 mom:n koronkiskomista koskevien säännösten tulkintaa. Defensor legis 1958, n:o 1—2, oik tap. n:o 2.
- Sauer, Wilhelm*: System des Strafrechts. Bs. Teil. Köln—Berlin 1954.
- Schweingruber, Edwin*: Die wirtschaftlich schwächere Vertragspartei. Bern 1930.
- Serlachius-Särkilahti*: Suomen rikosoikeuden oppikirjat I. Yleiset opit. 6. painos. Julkaisseet B. A. Salmiala ja Brynolf Honkasalo. Helsinki 1951.
- » — Suomen rikosoikeuden oppikirja II. Helsinki 1924.
- Skeie, Jon*: Den norske strafferett II. Specielle del. Oslo 1938.
- Thomsen, Andreas*: Das deutsche Strafrecht, Bs. Teil. Berlin 1907.

Tirkkonen, Tauno: Suomen rikosprosessioikeus I. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja n:o 25. Vammala 1948.

Tulenheimo, Antti: Luotto rikosoikeudellisena suojelusobjektina. Helsinki 1911.

Tuomivaara, S.: Eräistä kiskomista koskevista kysymyksistä. Lakimies 1959.

Welzel, Hans: Das deutsche Strafrecht. Berlin 1959.

Wrede, R. A.: Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista. Suomentanut Onni Heinonkoski. Helsinki 1947.

I. OIKEUSHISTORIALLINEN KATSAUS.

Roomalainen oikeus.

Varhaisempi roomalainen oikeus, joka oli rajattoman sopimusvapauden kannalla,¹ ei sisältänyt minkäänlaista säännöstä enempää koronkiskomisesta kuin esinekiskomisestakaan.² Sopimus-kumppanin vaikean tilanteen hyväksikäyttämistä ei pidetty vain luvallisena, vaan myös itsestään luonnollisena. Mutta kun taloudellisesti heikompien riistäminen muodostui Roomassa vähitellen järjestelmäksi, joka vaaransi valtion yhteiskuntapoliittisia intressejä, niin lainsäätäjän oli ryhdyttävä toimenpiteisiin niin hyvin yhteisön kuin yksilönkin suojelemiseksi kiskomiselta. Ensimmäiset sitä koskevat säännökset annettiin korkeimman luvallisen koron määräämiseksi rahalainoissa. Vanhin näistä määräyksistä on vuodelta 450 e.Kr.s. n.s. kahdentoista taulun laissa (*lex duodecim tabularum*), jossa määrättiin, että korkeimpana luvallisena korkona velaksiannoissa oli $8\frac{1}{3}$ %:n vuotuinen korko. Rangaitusseuraamuksena liikakoron ottamisesta oli sen tuomitseminen maksettavaksi nelinkertaisena ottajaltaan. Koronkiskomisen rangaistavuutta korostettiin sittemmin v. 357 e.Kr.s. annetussa *lex Duilia Menenia*-nimisessä laissa, jossa säädettiin, että liikakoron ottajaa oli lisäksi sakotettava. Samalla säädettiin, että korkein

¹ *Ihering*, 2, s. 152—153.

² Esinekiskonta on olemassa silloin, kun varallisuutta koskevalla välipuheella tai sen yhteydessä otetaan tai itselle tai toiselle edustetaan aineellista etua, joka on ilmeisessä epäsuhteessa siihen, mitä annetaan tai myönnetään. Näin *Honkasalo*, Erinäiset rikokset, s. 62. Ks. myös RL 38 luv. 10 §:n 1 mom.

luvallinen korko oli $4\frac{1}{6}\%$:n vuotuinen korko eli siis puolet aikaisemmasta. Tämä määräys enimmäiskorosta muutettiin vasta v. 51 e.Kr.s. annetulla senaatin päätöksellä, jolloin maksimikoroksi tuli 12% :n vuotuinen korko. Rangaistusseuraamus kiskomisesta pysytettiin entisellään. Tämä yleinen korkomaksimi oli voimassa sellaisenaan aina v. 528 j.Kr.s., jolloin keisari *Justinianus* säati, että 12% :n korko saatiin ottaa vain meriliikenteeseen myönnetystä lainasta. Kauppiailta saatiin muuten maksimikorkona ottaa 8% , kirkolta 3% ja kaikilta muilta (*ceteri omnes homines*) 6% .³

Keisari Justinianuksen antama oli myöskin n.s. *laesio enormis* säännös, jonka mukaan se, joka joutui pulan vuoksi luovuttamaan esineen vähemmästä kuin puolesta hinnasta, oli oikeutettu peruuttamaan kaupan, ellei ostaja myöhemmin suorittanut hänelle esineen täyttä arvoa vastaavaa hintaa.⁴ Jo aikoja ennen tätä yksilön suojelemiseksi esinekiskonnalta annettua säännöstä säädettiin lakeja, joilla pyrittiin suojelemaan vähävaraista väestöä n.s. sosiaaliskonnalta.⁵ Niinpä jo *Julius Caesarin* aikana annetussa *lex Julia de annona* nimisessä laissa määrättiin, että elintarpeiden hintojen korottaminen oli rangaistuksen uhalla kielletty.⁶ Sanotussa laissa uhattiin rangaistuksella myös niitä, jotka yrittivät muodostaa kartelleita tai muita yhteenliittymiä voidakseen päästä määräämään elintarvikkeiden hinnat. Siten jopa mainittu valmistelun luontoinen toimintakin oli kriminalisoitu. Tämän lain määräysten tehostamiseksi keisari *Zeno* määräsi 483 j.Kr.s., että kaikki mono-

³ Ks. tästä lähemmin *Isopescul—Grecul*, s. 35—59.

⁴ Ks. *Kittelmann*, s. 7—17, jossa hän saattaa toteen, että väite siitä, että *laesio enormis* koskeva säännös olisi alunperin ollut keisari Diokletianuksen säätämä, ei voi olla oikea.

⁵ Kiskontaa, jossa käytetään hyväksi kokonaisen väestön taloudellista hätää, nimitetään sosiaaliskonnaksi.

⁶ Niinpä keisari *Diokletianus* määräsi v. 301, että hinta- ja palkkanormeja oli noudatettava kuolemanrangaistuksen uhalla. Tämä määräys jouduttiin varsin pian peruuttamaan, koska se osoittautui luonnottoman ankaraksi.

poolioikeudet oli peruutettava. Kartellikiellon rikkomisesta rangaistiin koko omaisuuden konfiskaatiolla, minkä lisäksi tuomittu oli karkoitettava loppuiäkseen maasta.⁷

Kanooninen oikeus.

*Rakasta lähimmäistäsi niin kuin itseäsi.*⁸ Tähän Raamatun perusajatukseen vedoten ensimmäiset kristityt leimasivat synniksi niin hyvin koron ottamisen kuin kauppavoitonkin. Katolisen kirkon päästyä valta-asemaan Rooman valtakunnassa ja saatua myöhemmin keskiajan puolivälissä myös germaanisissa maissa ruhtinaat alistumaan käskyvaltaansa, kiello koron ottamisesta ei jäänyt pelkästään moraaliseksi käskyksi, vaan siitä tuli myös oikeudellinen käsky. Saadakseen oppinsa koron ottamisen vahingollisuudesta ja perusteettomuudesta tunnustetuksi myös oikeustieteessä, kanoonisen oikeuden teoreetikot käyttivät hyväkseen *Aristoteleen* korko-oppia. Tämän mukaan raha ei voinut mitään tuottaa, se ei kyennyt «kantamaan hedelmää», eikä toisaalta myöskään velkoja voinut saada hyvitystä laina-ajasta, koska *aikaa* jokaiselle kuuluvana ei voitu käsityksen mukaan laskea kenenkään hyväksi tai myydä. Jo vuonna 325 pidetty Nikean kirkolliskokous julisti koron ottamisen rangaistavaksi teoksi. Mutta se ei voinut uhata rangaistuksella maallikoita, vaan yksinomaan kirkon omia miehiä. Niinpä kirkonmies, joka syyllistyi koron ottamiseen, oli eroitettava kirkollisesta virastaan.

Kirkon tuomiovalta ei ulottunut maallikkoihin, niin kauan kuin kiello koron ottamisesta ei omaksuttu n.s. maallisessa oikeudessa. Näin tapahtui vasta *Kaarle Suuren* aikana. Tämän jälkeen kirkko kerta kerralta tehosti määräyksiään ja toimenpiteitään koronottamiskiellon noudattamiseksi. Tunnetuin toimenpide oli tässä suhteessa paavi *Clemens V:n* vuonna 1311 antama päätös, jossa hän

⁷ Näin *Isopescul-Grecul*, s. 63—66.

⁸ Kolmannen *Mooseksen Kirjan* 19. luv. 18. jae.

julisti jokaisen koronottamiskiellon vastaisen lain mitättömäksi ja uhkasi saattaa jokaisen tuomioistuimen, joka loukkasi mainittua kieltoa, kirkon kiroukseen.

Koron ottaminen luettiin kanoonisessa oikeudessa varallisuusrikoksiin kuuluvaksi. Milloin tekoon syyllistyi kirkonmies, niin hänet oli erotettava kaikista kirkon toimista ja tehtävistä. Maalikko oli vastaavassa tapauksessa erotettava seurakunnasta (excommunicatio). Molemmissa tapauksissa oli koron ottajalta kiellettävä kirkollinen hautaus, ennenkuin korot oli palautettu tai vakuudet niiden palauttamisesta annettu. Tämän lisäksi voitiin koron ottaja julistaa huonomaineiseksi (infamia). Milloin tekoon syyllistynyt oli muukalainen, niin oli hänet lisäksi tuomittava maasta karkoitettavaksi.

Keskiajan kirkko puuttui näin varsin tuntuvalta tavalla talouselämään koronottamiskiellollaan. Mutta se saneli tahtonsa vielä tuntuvammin siinä kehittämällään hintaopilla. Raamatun käsky siitä, ettei kukaan saanut aiheuttaa vahinkoa lähimmäiselleen, soi kirkolle oikeuden valvoa, että oikeustointen alalla noudatettiin kohtuullisuutta. Kanoonisen oikeuden mukaan oikeustointa voitiin pitää kohtuullisena vain silloin, kun suoritus ja vastasuoritus olivat samanarvoisia. Vähäisinkin arvojen ero osoitti oikeustointien kohtuuttomaksi! Asia voitiin korjata vain palauttamalla liikaa saatu takaisin. Mutta mikä oli sitten «liikaa saatu»? Kanoonisen hintaopin mukaan kysymys oli ratkaistava vertaamalla toisiinsa suorituksen ja vastasuorituksen arvoja rahaksi arvioituina. Tavarán arvo määräytyi puolestaan yksinomaan sen yleisen vaihdanta-arvon (communis utilitas) mukaan. Jotta tavarán hinta (justum pretium) voitaisiin saada mahdollisimman yleiseksi luonteeltaan, oli se etukäteen kiinteästi määrättävä, milloin sellainen oli suinkin mahdollista. Tavarán hintojen määrääminen kuului ennenkaikkea paaville ja piispoille, mutta tämän lisäksi kirkko velvoitti maallisen esivallan huolehtimaan siitä, että mahdollisimman laajalle ulottuva hinnoittelu suoritettiin. Mutta missä kiinteätä hintaa ei voitu määrätä, niin oli paikkakunnalla käypää hintaa noudatettava. Kun tämä hinta ajanoloon vaihteli, niin vähäi-

siä hinnasta poikkeamia ei voitu tällöin pitää kiskomisena, vaan sopimuskumppaneille oli jätettävä n.s. «pelivara» (justa latitudo pretii).⁹

Justa latitudo preti muodosti huomattavan poikkeuksen *justum pretiumista* ja soi kaupankäynnissä laajemman liikkuma-alan. Tämä oli alkuna sille kehitykselle, joka Uudella Ajalla johti lopulta sopimusvapauden tunnustamiseen. Mutta samanaikaisesti kuin koronottamiskieltoa ylläpidettiin ehdoin tahdoin, oli siitakin tehtävä poikkeuksia, myöntämällä erioikeuksia koron ottamiseen. Tähän johti siirtyminen luontaistaloudesta rahatalouteen keskiajan loppupuoliskolla. Lisäksi jatkuvasti laajeneva kansainvälinen kauppa vaati paljon rahaa. Myös hallitsijoiden rahantarve oli ehtymätön, ennenkaikkea alituisten sotien ja kalliin hovieliämän rahoittamiseksi. Koronottamiskielto vaikeutti lainojen saantia siitä huolimatta, että kieltoa kierrettiin ehtimiseen. Velanannossa vältettiin puhumasta korosta. Rahanlainaajat käyttivät sen sijasta lainasopimuksissaan sanaa *korvaus*. Umpikujasta pääsemiseksi kirkko selitti, että koronottamiskielto koski kristittyjä, mutta se ei sitävastoin estänyt juutalaisia ottamasta korkoa, koska heidän uskonsa salli koron ottamisen «muukalaisilta». Missä määrin tämä ajatus oli haettu ja vääristelty, ilmenee seuraavasta:

Se *Vanhan Testamentin* määräys, johon keskiajan kirkko vetosi, on toisen *Mooseksen Kirjan* 22. luvun 25. jakeessa, jossa lausutaan: «Kun lainaat rahaa jollekulle köyhälle sinun tykönäsi kansastani, niin ei sinun pidä — — — korkoa hänen päällensä pane-man».¹⁰ Kieltämättä tästä määräyksestä, jolla pyrittiin jo tuona aikana suojelemaan taloudelliseen hätään joutuneita, voidaan todeta, että se koski vain omien heimojen jäseniä, mutta ei sitävastoin «muukalaisia». Mutta jokainen laki on ymmärrettävä vain oman aikansa valossa. Mainittu järjestely oli tuon ajan olosuhteet huomioonottaen täysin ymmärrettävä ja kohtuullinen. Juudan

⁹ *Isopescul—Grecul*, s. 84—91.

¹⁰ Ks. myös 3. *Moos.* 25: 36, 5. *Moos.* 23: 19, *Ps.* 15: 15 ja *Hes.* 18: 8 sekä 22: 12.

kansan muodostavat heimot olivat näet Mooseksen lain synty-aikoina yksinomaan luonnontuotteiden varassa elävää maanviljelijäväestöä. Rahaa otettiin lainaksi vain satunnaisen hädän tai puutteen torjumiseksi. Sensijaan «muukalaiset», joina olivat foinikialaiset kauppiaat, käyttivät lainaksi saamiaan rahoja tuotteisissa liiketoimissaan. Tämän vuoksi olikin täysin luonnollista, ettei koron ottamisen kieltö voinut koskea heitä.¹¹ Mutta myös omien heimojen jäseniltä otettiin myöhempinä aikoina korkoa kiellosta huolimatta. Niinpä jo profeetta *Nehemia* kertoo, kuinka hän Juudan heimon maaherrana toimiessaan joutui ankarasti varoittamaan heimonsa «ylimmäisiä ja päämiehiä» koron ottamisesta.¹²

Selostettu noin 1400^{*)} vuotta e.Kr.s. annettu määräys ei siis voinut olla todellisena aiheena siihen, että monen monille juutalaisille myönnettiin lähes 2500 vuotta myöhemmin erioikeudet koron ottamiseen. Mutta mistä sitten johtui, että heistä tuli rahanlainaajia ja vieläpä etuoikeutettuja rahanlainaajia?¹³ Todelliset syyt tähän olivat seuraavat:

Euroopan mannermaalle asettunut juutalaisväestö sai 1100-luvulle saakka toimeentulonsa kaupankäynnistä, käsityöstä ja maataloudesta. Mutta näihin aikoihin kristikunnassa säätyerolle perustuva feodaalijärjestelmä tuli vallitsevaksi ja vaikutti mannermaalla aina 1800-luvulle asti. Kun juutalaisia ei voitu ottaa mukaan tähän järjestelmään, niin he eivät voineet päästä sotilaiksi eivätkä keskiaikaisen käsityksen mukaan myöskään ostaa tai vuokrata maata. Samanaikaisesti italialaiset kauppakaupungit Venetsia ja Genua ja Saksan hansakaupungit Lyypekki, Hampuri ja Bremen valtasivat itselleen kansainvälisen kaupan. Tällöin juutalaiset syrjäytettiin niin hyvin tästä kuin vähittäiskaupastakin, koska he eivät voineet kuulua toisuskoisina kristittyihin kauppakiltoihin. Mutta heiltä kiellettiin myös käsityöammattien harjoittaminen sillä perusteella, etteivät he voineet olla asianomaisten ammattikuntien

¹¹ *Forsman*, I, s. 490.

¹² *Nehem.*, 4: 7.

¹³ *Isopescul—Grecul*, s. 111—112.

jäseninä. Siten heidät estettiin toimimasta aikaisemmissa ammateissaan. Tämän vuoksi useat heistä hakeutuivat sille alalle, jolla juuri 1100-luvulta lähtien tuli olemaan tavattoman suuri merkitys yhteiskunnassa, — heistä tuli rahakauppiaita. Sekä ulkonaisesta pakosta että saadakseen yleensä itselleen toimeentulon, monet juutalaiset valitsivat tuon ammatin itselleen. Mutta lukuunottamatta niitä, joille myönnettiin privilegiot rahanlainausliikkeen harjoittamiseen, juutalaisella väestöllä tuskin oli muuta ammattia henkensä pitimeksi kuin käytettyjen tavaroiden ostaminen, myyminen ja korjaaminen.¹⁴ Yhtä sattuman varaisiksi muodostuivat useastikin myös noiden etuoikeutettujen rahanlainaajien ansiot. Tästä antaa meille hyvän käsityksen seuraava kuvaus:

«Keskiajalla oli korko meidän käsityksemme mukaan tavattoman korkea eli 35—40 % vuodessa. Tämän koron juutalaiset vaativat lainanottajiltaan,¹⁵ mutta saman, jopa enemmänkin, perivät kristityt pankkiirit.¹⁶ Korkea korkokanta johtui useammastakin syystä. Yhtenä oli oikeusturvan puute — varsinkin juutalaiset kärsivät siitä. Oli paljon sellaisia, jotka eivät lainkaan maksaneet velkojaan, vieläpä, kun kysymys oli juutalaisista lainanantajista, saivat siihen hallitsijan nimenomaisen luvan.¹⁷ Hallitsija saattoi

¹⁴ *Isopescul—Grecul*, s. 111—115; *Hahn—Brody—Fürstenberg*, s. 87—88; *Grimberg*, VII, s. 43—51.

¹⁵ Tämä oli yleensä korkokantana keskiajan loppupuolella. Mutta eräissä privilegioissa se määrättiin huomattavasti korkeammaksi. Niinpä *Rudolf Habsburgilaisen* maaliskuun 4 päivänä 1277 antamassa privilegiossa sallittu maksimikorko määrättiin jopa 173 %. Myöhemmin 1300-luvulla ja 1400-luvulla korkokanta vaihteli $21\frac{2}{3}$ % ja $86\frac{2}{3}$ % välillä. 1500-luvulla korkokanta laski huomattavasti. Oltuaan vielä vuosisadan alussa $12\frac{1}{2}$ %, se laski vuosisadan loppuun mennessä yleensä 5 %. Ks. tästä lähemmin *Isopescul—Grecul*, s. 114—115.

¹⁶ Sellaisina olivat etupäässä italialaiset pankkiirit, joita nimitettiin *lombardeiksi*. Mutta tätä nimitystä käytettiin myöskin muista kristittyä syntyperää olevista rahanlainaajista, esim. saksalaisista.

¹⁷ Niinpä esim. Ranskan kuningas *Filip August* v. 1182 vapautti yhdellä kertaa antamallaan mahtikäskyllä veloistaan kaikki juutalaisten rahanlainaajien velalliset, sitä vastaan, että nämä suorittivat hänelle $\frac{1}{5}$ osan velkansa

antaa sellaisen luvan, koska juutalainen oli hänen yksityistä omaisuuttaan. Lisäksi juutalaisten oli maksettava tavattoman suuria veroja, joita mitä mielivaltaisimmin perustein vaadittiin suoritettaviksi,¹⁸ milloin rahasakkoina, milloin erityisinä maksuina ruhtinaan rahastoihin. Jostakin oli varat saatava näihin menoihin, joten velanottajan rasitukseksi jäivät perimmältään tuollaiset menot. Kun suuret korkotulot joutuivat jokseenkin sellaisinaan ruhtinaan rahastoon, ei korkokannan korkeudella ollut juutalaisille itselleen muuta kuin teoreettinen merkitys. Kansan suuret joukot, jotka eivät tunteneet eivätkä käsittäneet asian todellista laitaa, pitivät juutalaisia vastuussa omasta taloudellisesta ahdingostaan.¹⁹

Sitä rahantarvetta, joka edellämainitsemistamme syistä esiintyi keskiajan loppupuolella, eivät voineet tyydyttää enempää privilegioilla varustetut juutalaiset kuin italialaisetkaan (n.s. lombardit) rahanlainaajat, minkä vuoksi yhä kasvavan rahantarpeen tyydyttämiseksi oli myönnettävä yhä uusia poikkeusoikeuksia koronottamiskiellosta. Niinpä tuli noihin aikoihin n.s. vekselikauppa olosuhteiden pakosta tunnustetuksi, ja sitä tietä syntyivät ensimmäiset varsinaiset liikepankit Saksaan ja Italiaan. Korkokanta

pääomasta. Näin tapahtui myös Englannissa v. 1189. Ks. *Grimberg*, VII, s. 48—49; *Heman*, s. 280—293; *Skeie*, Den norske strafferett, s. 440.

18 Esim. edellämainittu Filip August vangitutti kaikki alueillaan asuvat juutalaiset tammikuussa 1180 ja päästi heidät vapaiksi kiristettyään heiltä 15000 hopeamarkkaa, mikä oli sen ajan rahassa suunnaton määrä. Sama uusiutui *Kaarle V:n* hallitessa v. 1369. Hän antoi juutalaisille maastakarkoituss määräyksen, mutta peruutti sen saatuaan heiltä edellämainitun määrän. Ks. *Heman*, 288—291.

19 Näin *Hahn—Brody—Fürstenberg*, s. 88. Ks. myös *Heman*, s. 280—293. Saksalainen tutkija *Constantin Isopescu—Grecul* lausuu tästä tunnetussa monografiassaan »Das Wucherstrafrecht» (s. 113), että »es ist wohl kein Wunder, dass die Juden, wo und solange sie ungestört Zinsen nehmen durften, den masslosesten Wucher betrieben, um im Kampfe ums Dasein nicht zugrunde zu gehen, und dass andererseits die Machthaber gern bereit waren, Juden Wucherprivilegien zu erteilen, um aus deren Taschen ihre begehrliehen Kas sen füllen zu können».

vaihteli 20—50 % vuotuista korkoa. Poikkeukset koronottamiskiellosta olivat siten tulleet niin lukuisiksi keskiajan lopussa, että kun koronottamiskielto Uuden Ajan alussa kumottiin,²⁰ niin kysymyksessä oli itseasiassa muodollinen eikä asiallinen muutos.

Uuden Ajan germaaninen oikeus.

Niinkuin edellä mainitsimme, johti ennenkaikkea taloudellinen kehitys siihen, että koronottamiskiellosta oli Uuteen Aikaan siirtäessä luovuttava. Mutta siirtyminen uuteen vaiheeseen ei tuonut tullessaan suinkaan enempää oikeutta ottaa velanannossa kuinka suurta korkoa tahansa, kuin edustaa muissa sopimussuhteissa minkälaisia etuja tahansa. Uuden Ajan kolmen ensimmäisen vuosisadan aikana tuli vallitsevaksi n.s. *taksajärjestelmä*, jonka mukaan määräytyi niinhyvin korkein luvallinen korko kuin muukin hyvitys. Korkeimmaksi luvalliseksi vuotuiseksi koroksi määrättiin 5—8 %.²¹ Esinekiskonta pyrittiin estämään määräämällä edelleenkin ennenkaikkea kulutustavaroille tarkoin määräytyt enimmäishinnat. Tunnettua on, kuinka Uuden Ajan ensimmäisinä vuosisatoina vallinnut merkantilistinen järjestelmä saattoi koko elinkeinoelämän Euroopassa valtion ankaran holhouksen alaiseksi. Talouselämää pyrittiin edistämään mitä yksityiskohtaisimmilla tuotantoa ja vaihdantaa koskevilla säännöstelymääräyksillä.

²⁰ Koronottamiskieltoa ei itseasiassa koskaan kumottu katolisissa maissa, mutta joka tapauksessa tilalle otettiin n.s. korkotaksa.

²¹ Näin Saksassa ja Itävallassa. Myös Ranskassa määrättiin maksimikoroksi 5 % kansalliskokouksen 3. 10. 1789 antamalla dekreetillä. Code civil art. 1907 korko vapautettiin niissä tapauksissa, joissa velaksiannosta oli kirjallisesti sovittu eikä laissa ollut nimenomaista kieltoa. Tämä määräys kumottiin kuitenkin jo kolme vuotta myöhemmin annetulla lailla, jossa korkomaksimi määrättiin liikeluotossa 6 % ja muissa tapauksissa 5 %. Tämä korkotaksa otettiin myös Ranskan rikoslakiin (code penal), jonka art. 405 säättää koronkiskomisesta rangaistuksena 1—5 vuoteen vankeutta ja lisäksi huomattavan rahasakon.

Mainittu taksajärjestelmä vallitsi aina 1800-luvun puoliväliin asti. Jo 1700-luvulla syntyi kuitenkin uusi kansantaloustieteellinen suuntaus (liberalismi), jonka edustajat²² vaativat talouselämän vapauttamista sitä koskevista kehitystä estävistä rajoituksista. Eräänä tähän kuuluvista vaatimuksista oli korkokantaa ja hintoja koskevien rajoitusten poistaminen. Uuden opin mukaan raha oli tavaraa, jonka hinta, niin kuin kaiken muunkin tavaran hinta, määräytyi kysynnän ja tarjonnan lain mukaisesti. Käsityksen mukaan jokainen oli oikeutettu vapaasti ja parhaan ymmärryksensä mukaan määräämään oikeustoimistaan ja omaisuudestaan. Täydellisestä sopimusvapaudesta ei koituisi mitään vaaraa, sillä vapaa kilpailu estäisi niin hyvin esine- kuin koronkiskomisenkin. Seurauksena tämän opin tunnustetuksi tulemisesta olikin, että kaikki korkokantaa rajoittavat määräykset poistettiin.²³

Enimmäiskorosta annettujen määräysten poistaminen ja yleensä täydellisen sopimusvapauden tunnustaminen ei kuitenkaan johtanut, niin kuin oli odotettu, kiskonnan loppumiseen. Sen estämiseksi annettujen määräysten tultua kokonaan poistetuksi, saatiin piankin todeta, että kiskominen pääsi entistä räikeämpänä rehoittamaan. Näyttää siltä, että liberalistinen liike olisi kiivaassa taistelussaan talouselämän vapauttamiseksi kokonaan unhoittanut, että korkovapaus voi muuttua kiskomisvapaudeksi. Ja näin todella tapahtuikin. Tämän vuoksi alkoi esiintyä vaatimuksia siitä, että vanhat rajoitukset olisi jälleen saatettava voimaan. Mutta kokemus oli jo osoittanut, että enimmäiskoron määrääminen ei voinut johtaa toivottuun tulokseen taistelussa kiskomista vastaan. Kiskomisrikosta koskevan lainsäädännön kolmanteen vaiheeseen tulikin aivan uusia piirteitä. Alun tälle kehitykselle muodosti Itävallassa 1866 annettu laki, joka samalla kun se poisti määräykset enimmäiskorosta, määräsi, että rangaistavana kiskomisena on pidettävä sitä, että joku väärinkäyttää velallisen hädänalaista asemaa, kevytmielisyyttä, kokemattomuutta tai ymmärtä-

²² Esim. *Adam Smith* ja myöhemmin *David Ricardo*.

²³ Ks. tästä *Isopescul—Grecul*, s. 162 ja *Forsman*, s. 493.

mättömyyttä, ja siten tämän vahingoksi edustaa itselleen etuja, jotka ovat ilmeisessä epäsuhteessa paikkakunnalla yleensä käypään korkoon ja niihin kustannuksiin, jotka velkojalla on velan järjestelystä koitunut. Vaikka tämä laki sittemmin korvattiin 28. 5. 1881 annetulla lailla «vilpillisen menettelyn estämiseksi luotonantotoimissa»,²⁴ niin jälkimmäinen pohjautui kaikessa olennaisessa siinä esitetyille ajatuksille. Myös Unkarin 27. 4. 1883 annettu laki luotokiskonnan estämiseksi laadittiin mainitun itävaltalaisen lain mukaan, kuitenkin sillä eroituksella, että unkarilaisessa laissa kiskomisrikoksen edellytyksiin kuului lisäksi vielä, että vaadittu korko ylitti 8 %:n koron. Sensijaan Saksan vastaava laki 14. 6. 1880 oli laadittu täysin itävaltalaisen v. 1866 lain mukaisesti.

Nyt mainituissa laeissa oli n.s. luotokiskonta kriminalisoitu, milloin kysymyksessä oli puhtaasti rahalaina. Ennenpitkää kuitenkin ilmeni, että laki oli sisällöltään liian ahdas voidakseen koronkiskomista estää. Velaksianto puettiin näet useinkin lain kiertämiseksi muun kuin luottosopimuksen muotoon. Tämän vuoksi lain sisältöä oli laajennettava käsittämään myös muut mahdolliset sopimukset, joissa ilmeinen epäsuhde vallitsi suorituksen ja vastasuorituksen välillä luotonannossa velallisen vahingoksi. Tunnetuin tämänsisältöisistä laeista on annettu Saksassa kesäkuun 19 päivänä 1893. Tämä laki muodostaa neljännen vaiheen lainsäädännöllisessä kehityksessä koronkiskomisen estämiseksi. Mainittu säännös on edelleenkin voimassa.

Naapurimaittemme Ruotsin, Tanskan ja Norjan voimassaoleva kiskomista koskeva säännös muodostaa yhdessä rikoslakimme vastaavan säännöksen kanssa kiskomisrikoksen legislatiivisessä kehityksessä viidennen ja tähänastisesti viimeisen vaiheen. Ruotsin, Tanskan ja Norjan kiskomisrikosta koskevat säännökset kuuluvat seuraavasti:

(Ruotsin 16. 2. 1864 annetun rikoslain 21 luvun 5 § sellaisena kuin se on 12. 6. 1942 tehdyin muutoksin).

²⁴ »Gesetz betreffend die Abhilfe wider unredliche Vorgänge bei Kreditgeschäften».

«Den som vid avtal eller annan rättshandling begagnar sig av någons trångmål, oförstånd, lättsinne eller beroende ställning i förhållande till honom till att bereda sig förmån, som står i uppenbart missförhållande till vederlaget eller för vilken vederlag icke skall utgå, straffes för ocker högst med straffarbete i två år; är brottet grovt, dömes till straffarbete i högst fyra år.»

(Tanskan 24. 6. 1939 annetun rikoslain erityisen osan 28 luvun 282 §.)

«For Aager straffes den, som udnytter nogens Nød, Enfoldighet, Uerfarenhed eller et overfor ham bestaaende Afhaengighedsforhold til i en Retshandel at opnaa eller betinge en Ydelse, der staar i aabenbart Misforhold til Modydelsen, samt den, som efter med Kendskab til Retshandelens Beskaffenhed at have erhvervet et paa en saadan Retshandel grundet Krav gør dette gældende eller overdrager det til en anden.» Rangaistus: sakkooa tai maksimi 2 vuotta vankeutta. Raskauttavissa asianhaaroissa maks. 6 v. vankeutta.

(Norjan 22. 5. 1902 annetun rikoslain 29 luvun 295 § sellaisena kuin se on 11. 5. 1951 tehdyin muutoksin ja saman luvun 296 § sellaisena kuin se on 22. 5. 1953 tehdyin muutoksin.)

295 §: «For Ager straffes den som ved rettshandel utnytter noens nød, lettsinn, uforstand eller avhengighetsforhold til å oppnå eller betinge et vederlag, som etter de foreliggende omstendigheter står i et påtakelig misforhold til det som ytes, eller som medvirker hertil.

Det samme gjelder den som, etter å ha ervervet et krav som utspringer av rettshandelen med kjennskap til dennes beskaffenhet, gjør kravet gjeldende eller overdrar det til en annen, eller som medvirker hertil.»

296 §: «Åger straffes med bøter eller med fengsel inntil 2 år eller med begge deler.

Når handlingen er begått sedvansmessig eller den skyldige tidligere er straffet for åger, eller når det ellers foreligger særdeles skjerpene omstendigheter, kan det idømmes fengsel inntill 5 år og i forbindelse med fengselsstraffen bøter.»

Kaikki mainitut säännökset eroavat meidän vastaavasta RL 38 luv. 10 §:stä siinä, ettei niissä ole erityistä säännöstä n.s. luotto-kiskonnasta, vaan niiden kuvaama kiskominen käsittää kaikki varallisuusuoikeudelliset oikeustoimet, myös velaksiannon. Niissä kuvattujen tekojen niin hyvin subjektiivinen kuin objektiivinenkin puoli vastaa RL 38 luv. 10 §:n 1 mom. säännöstä esinekiskonnasta.

*Kiskomisrikoksen lainsäädännöllinen kehitys
kotimaisessa oikeudessamme.*

Keskiajan ruotsalaisessa oikeudessa, joka Suomen tultua kuulumaan Ruotsin valtakuntaan, oli myös meidän oikeutenamme, koron ottaminen oli kanoonisen oikeuden periaatteiden mukaisesti kokonaan kiellettyä. Kiellon rikkomisesta oli seuraamuksena kirkon kiroukseen joutuminen. Arbogassa v. 1412 tehdyn päätöksen mukaan saman seuraamuksen kohteeksi joutui jopa sekin, joka kielti, että koron ottaminen oli kuolemansynty.²⁵ Mutta joka tapauksessa kieltoa usein rikottiin, varsinkin sen jälkeen, kuin valtio kokonaan vapautui kirkon holhouksesta uskonpuhdistuksen tultua toteutetuksi. Ulkomaisen esikuvan mukaisesti koronottamiskielto kumottiin ja kiskomisen estämiseksi turvaututtiin niin kuin mannermaallakin n.s. korkotaksaan. Niinpä kuninkaallisessa oikeudenkäyntejä koskevassa säännöksessä v. 1598 määrättiin, että korkein sallittu korko oli 6 %. Kuninkaallisessa plakaatissa v. 1666, jossa muuten nimenomaan m.m. selitettiin, että Jumalan laissa oli kielletty näännyttämästä köyhää lähimmäistään kohtuuttomalla korolla, luvalliseksi maksimikoroksi määrättiin 8 %. Mutta jo vuonna 1678 annetulla kuninkaallisella plakaatilla maksimikorko jälleen alennettiin 6 %.

Ruotsi-Suomessa annettiin tuona aikana myös määräyksiä, joilla pyrittiin estämään kohtuuttomien hintojen ottaminen välttämättömistä kulutustarvikkeista ja -tavaroista. Näistä tulkoon

²⁵ *Hasselrot*, s. 63.

mainituksi «Ordinantie opå alla inländske Kiöpmans varor» v. 1555, «Taxa och werdering på allehanda Wildwaror» v. 1574, asetus leivästä ja juomasta v. 1711 ja «Påbud om et wisst pris på Spannmålen, så i god som ond tid» v. 1718.

Mainittu 6 %:n korkomaksimi tuli voimaan myös 1734-vuoden laissa, jonka kauppakaaren 9 luv. 6 §:ssä säädettiin: «Ingen tage, eller låte förskrifva sig större ränta, än sex för hundra om året; hvar som thet giör, eller tager ränta på ränta, hafve förbrutit hela räntan, och böte tijonde delen af hufvudstolen til the fattiga». Kuten säännöksestä ilmenee, niin siinä lisäksi kiellettiin ottamasta korkoa korolle. Seuraamuksena kiellon rikkomisesta oli koron menettäminen kokonaisuudessaan, minkä lisäksi rikkoja menetti sakkona myös pääomasta 1/10, mikä joutui köyhien hyväksi. Kauppakaaren 9 luv. 9 §:stä ilmeni, että koroksi katsottiin vain velanannossa saatu hyvitys, muttei sitävastoin kauppavoittoa.

1734-vuoden lain kauppakaaren 9 luv. 6 §:n säännös oli sellaisenaan voimassa lähes 150 vuotta. Kesäkuun 6 päivänä 1883 annetulla asetuksella sitä näet muutettiin sikäli, että korko tuli vapaaksi määräaikaisissa korkeintaan 9 kuukauden ajaksi annetuissa luotoissa. Jos niinollen velka oli annettu määräämättömäksi ajaksi tai määräytyksi yli 9 kuukauden ajaksi, niin silloin oli noudatettava KK:n 9 luv. 6 §:n määräystä 6 %:n maksimikorosta.

Vuoden 1883 asetusta oli voimassa 1889 annetun rikoslakimme voimaantuloon asti. RL:ssä mainittu asetusta korvattiin 38 luvun 10 §:n säännöksellä, joka määräsi rangaistuksen siitä, että joku oli sellaisessa velanannossa, josta ei saanut ottaa enempää kuin määrätyn vuotuisen koron, toimituspalkkiona taikka muulla tavalla ottanut tai edustanut itsellensä korkeamman koron kuin laissa sallittiin tai muusta velaksiannosta tai maksuajan pidennystä myöntäessään käyttämällä hyväkseen toisen pulaa, ymmärtämättömyyttä tai kevytmielisyyttä, käyvän koron yli ottanut tai edustanut itselleen aineellista etua, joka oli ilmeisessä epäsuhteessa siihen, mitä hän oli antanut tai myöntänyt. Tämä säännös, joka vastasi edellä selostettuja itävaltalaisista, saksalaisista ja unkarilaisista lakia kiskomisesta, muutettiin toukokuun 15 päivänä 1920 anne-

tulla lailla siten, että koronkiskomisrikoksen edellytyksenä ei ollut enään minkäänlainen maksimikorkomääräys niissäkään tapauksissa, joissa kysymys oli yhdeksää kuukautta pitempiaikaisista lainoitustoimista. Hallituksen puheenaolevan lain esityksessä eduskunnalle lausuttiin m.m., että kun korkokanta näin lasketaan vapaaksi, on lainsäätäjän huolehdittava siitä, että koronkiskominen tehokkaasti ehkäistään saattamalla sen harjoittajat ankaraan rangaistukseen.

Rikoslain 38 luv. 10 §:n säännös joutui helmikuun 17 päivänä 1923 annetulla lailla jälleen muutoksen kohteeksi. Puheenaoleva rikos tuli tällä muutoksella laajennetuksi käsittämään muunkinlaisen kuin velaksiantoa koskevan sopimuksen, t.s. se tuli nyt käsittämään myös esinekiskomman eikä vain koronkiskomisen. Tämän vuoksi myös rikoksen nimitys muutettiin «kiskomiseksi». Tämä säännös kuului seuraavasti:

«Joka, käyttämällä hyväkseen toisen pulaa, ymmärtämättömyyttä tai kevytmielisyyttä, varallisuutta koskevalla välipuheella tahi sen yhteydessä on ottanut tahi itselleen tai toiselle edustanut aineellista etua, joka on ilmeisessä epäsuhteessa siihen, mitä hän on antanut tai myöntänyt; rangaistakoon kiskomisesta sakolla tahi vankeudella korkeintaan kahdeksi vuodeksi.

Jos kiskomista harjoitetaan ammattimaisesti tai tavanomaisesti tahi jos asianhaarat muuten ovat erittäin raskauttavat, olkoon rangaistus vähintään viisikymmentä päiväsakkoa tai vankeutta.

Sama olkoon laki, jos joku hyväkseen käyttää tahi luovuttaa saamisen, jonka hän on saanut, tietäen sen kiskomisen kautta syntyneeksi.»

Säännöksen viimeinen momentti koski n.s. jälkikiskontaa. Muuten säännöksen sisältö osoittaa, että kysymyksessä oli kautaltaan yksilöön kohdistuvan kiskomman rikostyyppi.

Vuonna 1930 eduskunta esitti hallitukselle toivomusaloitteen, jossa pyrittiin siihen, että kiskomisrikoksia voitaisiin entistä tehokkaammin ehkäistä ja niistä entistä ankarammoin rangaista. Tämä aloite johtui aivan ilmeisesti meillä 1920-luvun lopussa ja 1930-luvun alussa vallinneesta ankarasta taloudellisesta pulakaudesta

ja siihen liittyvistä tapauksista. Tämän toivomuksen mukaisesti hallitus antoikin uuden kiskomista koskevan esityksen eduskunnalle. Tämän esityksen perusteluissa tähdennetään m.m. sitä näkökohtaa, että kiskomisrikoksen tunnusmerkistön tulisi käsittää ne psykologiset keinot, joilla rikos toteutetaan, tai olisi rikoksen käsitettä muulla tavalla rajoitettava, sillä muussa tapauksessa lainkäyttäjälle jäisi liian laaja harkintavalta, jolloin oikeusvarmuus tulisi siten vaarannetuksi. Toisaalta korostetaan mainituissa perusteluissa aivan oikein, että rikoksen tunnusmerkkien määrittely ei saa olla liian yksityiskohtainen ja ahdas, sillä sellainen rikosmääritelmä sitoisi jo ennakolta liian suuressa määrässä lainkäyttäjän harkintaa. Kiskomisena olisi mainitun esityksen mukaan tullut rangaistavaksi sellainen teko, jossa joku käyttämällä hyväksyen toisen pulaa, ymmärtämättömyyttä, kevytmielisyyttä tai *hänestä riippuvaista asemaa*, varallisuutta koskevalla välipuheella tai sen yhteydessä ottaa tahi itselleen tai toiselle edustaa aineellista etua, joka on ilmeisessä epäsuhteessa siihen, mitä hän itse antaa tai myöntää. Tähän hallituksen esitykseen tuli lakivaliokunnassa sitä käsiteltäessä varsin huomattava periaatteellinen muutos. Sen mukaan rikos tuli käsittelemään lisäksi käypää korkoa korkeamman koron ottamisen. Tämän mukaan jokainen vähäinenkin käyvän koron ylittäminen velanannossa olisi toteuttanut kiskomisrikoksen teonolemuksen. Jos tämä muutosehdotus olisi tullut laiksi, niin se olisi ehdottomasti merkinnyt lainsäädännöllistä taka-askelta k.o. rikostyyppin kohdalla. Lakivaliokunnan ehdotusta muutettiinkin suuressa valiokunnassa niin, että koronkiskomiseksi oli katsottava käypää korkoa *huomattavasti* suuremman koron ottaminen. Tämä muutos otettiin sitten rikoslain 38 luv. 10 §:n säännökseen, kun se muutettiin toukokuun 22 päivänä 1931 annetulla lailla.

Tutkimuksemme kohtena oleva RL 38 luv. 10 §:n säännös kuuluu seuraavasti:

«Joka, käyttämällä hyväksensä toisen pulaa, ymmärtämättömyyttä, kevytmielisyyttä tai hänestä riippuvaista asemaa, varallisuutta koskevalla välipuheella tai sen yhteydessä on ottanut tahi

itselleen tai toiselle edustanut aineellista etua, joka on ilmeisessä epäsuhteessa siihen, mitä hän on antanut tai myöntänyt, rangaistakoon kiskomisesta vankeudella tai, jos asianhaarat ovat lieventävät, sakolla.

Sama olkoon rangaistus, jos luottolaitos tai joku muu on muuten velanannossa ottanut tai itselleen tai toiselle edustanut korkoa tai muuta hyvitystä huomattavasti yli julkisen valvonnan alaisten luottolaitosten samanlaisessa velanannossa korkoa koskevan sopimuksen syntymisen aikaan yleensä käyvän koron taikka, tietäen saamisen kiskomisen kautta syntyneeksi, käyttää hyväkseen tai luovuttaa sellaisen, toiselta saamansa saamisen.

Jos 1 tai 2 momentissa mainittuja tekoja harjoitetaan ammattimaisesti tai tavanomaisesti tahi jos asianhaarat muuten ovat erittäin raskauttavat, olkoon rangaistus kuritushuonetta enintään kolme vuotta tai vankeutta vähintään yksi vuosi, ja tuomittakoon myöskin kansalaisluottamus menetetyksi.»

II. KISKOMISRIKOKSEN OIKEUDEL- LINEN LUONNE.

Rikoksen oikeudellinen luonne määräytyy yleensä sen oikeushyvä¹ mukaan, jota se lähinnä loukkaa tai vaarantaa.² Rikoksen oikeudellisen luonteen määrittelyllä on teoreettisen arvonsa lisäksi myös käytännöllinen merkitys. Lainsäätäjä käyttää näet yleensä rikoksen loukkaamaa intressiä sinä tunnusmerkkinä, jonka perusteella hän luokittelee eri rikokset yhtenäisiksi ryhmiiksi (esim. luvuiksi) rikosjärjestelmää luodessaan. Tämän vuoksi rikoksen sijaintipaikan systematiikassa tulisi jo yksistään osoittaa

¹ Oikeushyvä rikoksen kohteena on se etu, jota rangaistussäännöksellä pyritään suojelemaan vaarantamiselta tai loukkaamiselta. Ks. tästä lähemmin *Tulenheimo*, s. 61—62. Suojelusobjektina voi myös olla tosiasiallinen tila, jolla on oikeudellista merkitystä. Tilasta suojelusobjektina *Alanen* lausuu kirjassaan »Objektiivisen vaaran käsite rikosoikeudessa» seuraavasti: »Tila — — — ilmentää havainnollisella ja selväpiirteisellä tavalla jokaisen rikoksen todellisen konkreettisen kohteen, mutta »tilaa» voidaan pitää soveliaana ja käyttökelpoisena rikoksen objektiksi ainoastaan sikäli, kuin jollakin on intressiä sen loukkaamattomuudesta». *M.t.*, s. 23—24.

² Tästä lausuu sattuvasti *Honkasalo*: »Oikeuden tarkoituksena on inhimillisten elinintressien suojaaminen. Rikosoikeudellinen rangaistus on yksi niistä keinoja, joilla intressisuoja toteutetaan. Teon rangaistavaksi julistamisesta voi aina päätätä, että joku teon loukkaama tai vaarantama inhimillinen etu on tunnustettu oikeushyväksi ja rikosoikeudellisen suojan arvoiseksi. Etua, jonka vuoksi rangaistumääräys on olemassa, on tietoisopissa varsin yleisesti kutsuttu rikoksen suojelusobjektiksi. Mitä intressiä lainsäätäjä jollakin rangaistumääräyksellä on tarkoittanut suojata, on tulkinnan avulla selville saatava. Suojelusobjektin tunteminen on taas tarpeellinen rikoksen olemuksen ja sen eri tunnusmerkkien selvittämiseksi. »Sikiönlähdettäminen de lege lata et de lege ferenda, s. 82—83.

sen oikeudellisen luonteen, t.s. mitä oikeushyvää rikoksen katsotaan loukkaavan tai vaarantavan. Tämä edellyttää kuitenkin ehdottomasti, että rikosten luokittelussa on noudatettu johdonmukaisesti yhtenäistä menettelyä. Mutta sellainen ei aina ole ollut toteutettavissa, sillä jonkin määrätyn rikoksen teonolemukseen saattaa kuulua sellaisia piirteitä, joiden perusteella lainsäätäjä on katsonut sopivammaksi rikoksen sijoittamisen luokittelussaan samaa piirteitä omaavien rikosten ryhmään, kuin sen liittämisen samaa oikeushyvää loukkaavien tai vaarantavien rikosten yhteyteen. Tällaisessa tapauksessa rikoksen sijaintipaikasta systematiikassa ei voida päätellä mitään sen oikeudellisesta luonteesta, vaan vastaus kysymykseen on tällöin haettava rikoksen teonolemuksesta itsestään. Tarkasteltavanamme oleva teko muodostaa juuri puheenaolevan tapauksen. Kun näet kiskomisrikos on sijoitettu lukuun «epärehellisyydestä ja rangaistavasta voitonpyynnöstä», niin siitä ei vielä millään tavalla käy päättelemisen sen oikeudellisesta luonteesta, sillä tunnettua on, että tähän lukuun sisältyy niin hyvin n.s. epärehellisyysrikokset, joiden luonteeseen kuuluu joko loukatun luottamuksen väärinkäyttäminen tai aikomus luvattomasti hyötyä toisen omaisuudesta, kuin «tavallisia» varallisuusrikoksiakin,³ esim. toiselle kuuluvan irtaimen omaisuuden luvaton käyttäminen (furtum usus).

Ryhdyttäessä määrittelemään kiskomisrikoksen oikeudellista luonnetta, on huomattava, että sitä koskeva RL 38 luv. 10 § käsittelee kaksi luonteeltaan osin erilaista rikostyyppiä. Tämän §:n ensimmäisessä momentissa on kriminalisoitu sellainen suhtautuminen, jossa joku varallisuutta koskevalla välipuheella tai sen yhteydessä on käyttämällä hyväkseen säännöksessä lähemmin ilmeviä olosuhteita on ottanut tai itselleen tai toiselle edustanut varallisuusetua, joka on ilmeisessä epäsuhteessa siihen, mitä hän on antanut tai myöntänyt. RL 38 luv. 10 §:n 2 mom., jossa puhutaan n.s. luottokiskonnasta, ei sitävastoin edellytä, jotta teko olisi rangaistavaa suhtautumista, enempää sitä, että velkoja olisi käyt-

³ Ks. *Forsman*, I, s. 405.

tänyt velanannossa hyväkseen säännöksen 1 mom. mainittuja olosuhteita, kuin sitäkään, että hän ottaessaan tai edustaessaan itselleen tai toiselle korkoa, olisi aiheuttanut varallisuusvahinkoa velalliselle. Tässä lainkohdassa teon rangaistavuus edellyttää vain sitä, että velanannossa on otettu tai edustettu korkoa tai muuta hyvitystä huomattavasti yli julkisen valvonnan alaisten luottolaitosten samanlaisessa velanannossa korkoa koskevan sopimuksen syntymisen aikaan yleensä käyvän koron. Sama rangaistusvastuu johtuu sille, joka tietäen saamisen mainitulla tavalla syntyneeksi, käyttää sen hyväkseen tai luovuttaa sellaisen, toiselta saamansa saamisen. Kun mainitut säännökset siten täydellisesti poikkeavat toisistaan asialliseen sisällykseensä nähden, niin on kiskomisen oikeudellisen luonteen määrittely suoritettava kummankin kohdalta erikseen.

RL 38 luv. 10 §:n 1 mom. säännös käsittää kiskomisrikoksen sen nykyaikaisessa merkityksessä. Lainsäätäjä on tällä säännöksellä pyrkinyt suojelemaan niinhyvin fyysillistä kuin juriidistakin henkilöä sellaiselta varallisuus oikeudelliselta sopimukselta, jossa pyritään saavuttamaan kohtuuttomia etuja hyväksikäyttämällä säännöksessä mainittuja poikkeusolosuhteita. Kun k.o. säännöksen mukaan sen käsittämästä kiskomisrikoksesta ilmenee pyrkimys saada kohtuuttomia aineellisia etuja hyväksikäyttämällä lokatun poikkeuksellista asemaa tai hänen määrättyjä puutteellisia henkisiä ominaisuuksia, niin tästä voidaan päätellä, että kiskomisrikoksen luonteeseen kuuluu omanvoitonpyynti. Omanvoitonpyynti ei vielä sellaisenaan ole rangaistavaa suhtautumista, mutta se saa rikosoikeudellista väritystä, milloin se johtaa lain kieltämiä keinoja käyttäen varallisuusvahingon aiheuttamiseen toiselle tai milloin siitä aiheutuu tahi on uhkaamassa vaara kansakunnan vitaalisille intresseille. Yksilökiskomiselle onkin luonteenomaista, että sillä *vahingoitetaan taloudellisia intressejä*, ottamalla tai edustamalla laissa mainittuja olosuhteita käyttämällä sellaisia etuja, jotka ovat ilmeisessä epäsuhteessa siihen, mitä niiden tilalle on varallisuus oikeudellisessa sopimuksessa tai sen yhteydessä annettu tai myönnetty. Vaikkakin siis yksilökiskomisen (niin kuin muunkin

kiskomisen) käsittävään tekoon liittyy eroittamattomasti omanvoitonpyynti, niin yksilökiskomisen assosiaalisuus ilmenee ensisijaisesti loukatun taloudellisessa vahingoittamisessa. Tällä kannalla on niin hyvin kotimainen⁴ kuin ulkomainenkin tietoisoppi.⁵ Kysymystä on meillä käsitelty *Salmiala*, joka kosketellussa suhteessa lausuu, että «myöskin Suomen lainsäädännön on katsottava rakentuvan sille periaattelliselle kannalle, että kiskomisrikos kohdistuu toisen varallisuuteen».⁶ Tätä ajatusta tukee m.m. vuoden 1884 rikoslakiehdotuksen koronkiskomista koskeva perustelu, jossa nimenomaan sanotaan, että koronkiskominen kuuluu niihin säännöksiin, joissa puhutaan «kaikenlaisista toiminnoista, joiden tarkoituksena on epärehellisellä tai laittomalla tavalla loukata toisen omistus- tai hallinto-oikeutta».⁷ Kun yksilökiskomisen teonolemukseseen kuuluu niinhyvin omanvoitonpyynti kuin varallisuuden vahingoittaminenkin säännöksessä mainittuja olosuhteita hyväksikäytäten, niin yksilökiskonta voidaan luonnehtia varallisuuden vahingoittamiseksi hyötymistarkoituksessa laissa mainittuja olosuhteita hyväksikäyttämällä.

RL 38 luv. 10 §:n 2 mom. mukainen n.s. luottokiskonta eroaa, niin kuin tämän säännöksen sisällöstä voidaan päätellä, saman §:n 1 momentissa mainitusta kiskomisesta siinä, että luottokiskonta ei edellytä sellaisten keinojen käyttämistä, joista puhutaan 1 momentissa, eikä sellaisen edun ottamista tai itselleen tai toiselle edustamista, joka olisi ilmeisessä epäsuhteessa siihen, mitä on annettu

⁴ *Salmiala*, Defensor legis 1931, s. 38—39. Salmialan kannalle on asettu-
nut *Alanen*, Lakimies 1939, s. 193, viite 1. Myös *Forsman*, *Serlachius-Särki-
lahti* ja *Honkasalo* ovat aivan ilmeisesti samalla periaatteellisella kannalla,
sillä kukin heistä on oppikirjassaan lukenut kiskomisrikoksen varallisuus-
rikoksiin kuuluvaksi.

⁵ Ks. *Binding*, s. 458; *Liszt—Schmidt*, s. 666 vrt. s. 682; *Thomsen*, s. 434;
Frank, s. 705 ja 707; *Pardo*, s. 5—15; *Isopescul—Grecul*, s. 229 ja 321:
» — — das Wuchervergehen (ist) — — Verletzungsdelikt. Objekt des
verbrecherischen Angriffs ist das Vermögen. Der Wucher setzt Beschädigung
des Vermögens voraus.»

⁶ *Salmiala*, Defensor legis 1931, s. 39.

⁷ Mainittu ehdotus, s. 293.

tai myönnetty. Luottokiskonta ei siis välttämättömästi edellytä varallisuusvahingon aiheuttamista velalliselle, sillä säännöksen mukaan teon rangaistavuus edellyttää yksinomaan, että on otettu tai itselle tai toiselle edustettu velanannossa korkoa tai muuta hyvitystä huomattavasti yli sen koron, josta säännöksessä on lähemmin mainittu, Kun näinollen säännöksessä on määritelty korkein sallittu korko. t.s. kun tavaran (pääoman) hinta (korko) on säännöstelty, niin kysymyksessä on sellainen kriminalisoitu teko, josta voimakkaasti ilmenee sosiaaliskiskonnon leima.⁸ Sillä on yhteisenä piirteenä 1 momentissa mainitun kiskomisen kanssa rangaistava voitonpyynti, mikä 1 momentissa mainitussa teossa on rangaistavaa suhtautumista varallisuusvahingon aiheuttamisen vuoksi siinä mainituilla keinoilla, ja 2 momentissa, laissa määrättyä korkeinta luvallista korkoa huomattavasti suuremman koron ottamisen vuoksi, siihen katsomatta onko velaksiannosta koitunut velalliselle vahinkoa tai ei. Kun otetaan huomioon, että luottokiskontaa käsittävä 2 mom. säännös annettiin meillä vaikean taloudellisen pulan aikana, niin syynä koron säännöstelemiseen ei ole ollut yksinomaan yksilön suojeleminen koronkiskomiselta, vaan myös yleinen pääomapula.⁹

⁸ Ks. *Salmiala*, Kiskomisrikokseta, II, Defensor legis 1931, s. 424, viite 1; *Alanen*, Luottokiskonnasta, Lakimies 1939, s. 198; *Tuomivaara*, Eräistä kiskomista koskevista kysymyksistä, Lakimies 1959, s. 886—888.

⁹ Ks. *Tuomivaara*, joka edellämainitussa kirjoituksessaan s. 885 lausuu kosketellussa suhteessa seuraavasti: »Yleinen pääomapula, joka on syynä koron säännöstelemiseen, tarkoittaa sitä, etteivät käytettävissä olevat pääomat riitä kaiken yhteiskunnan kannalta katsoen välttämättömän rahoitustarpeen tyydyttämiseen. Välttämättömyys, joka on arvosteltu koko yhteiskunnan etua silmälläpitäen, ei suinkaan merkitse sitä, että nuo yritykset olisivat omiaan tuottamaan suuren tai edes tuntuvan hyödyn omistajilleen tai rahoittajilleen. Pikeemmin tahtoo asiointi käytännössä muodostua päinvastaiseksi. Sen sijaan saattaa esim. enemmän tai vähemmän kevytmieliseksi arvosteltavaan yleiseen kulutukseen tuotteita valmistava tai myyvä yritys tuottaa siihen sijoitetulle pääomalle varsin korkean koron. Näin ollen ovat kokonaisedun kannalta varsinkin pitkällä tähtäimellä katsoen tärkeät ja vähätuottoiset mutta sitä varmemmat rahoituskohteet vaarassa joutua syrjäytyksi luottomarkkinoilla pääomasta kilpailtaessa. Sen vuoksi on tarpeen säännöstellä koron määrää ja siten tasoittaa kilpailukykyä». Samalla sivulla

Tämän vuoksi on käsitykseni mukaan kiskomisrikoksen oikeudellisen luonteen tarkastelussa päädyttävä siihen lopputulokseen, että RL 38 luv. 10 §:n 1 momentissa oleva kiskomisrikos on luonteeltaan puhtaasti varallisuusrikos, mutta saman §:n 2 momentissa oleva luottokiskontarikos sensijaan sellainen rikos, joka saattaa esiintyä niinhyvin varallisuutta kuin säännöstelyäkin loukkaavana tekona tai yksinomaan säännöstelyn vastaisena tekona. Kun sille on kuitenkin leimaa antavana samalla myös yksilön suojeleminen koronkiskonnalta, niin sitä on pidettävä luonteeltaan *kaksitahoisena rikoksena* mainitussa mielessä.

viitteessä 24 hän lisää aivan oikein, että koron säännöstelemisen syynä voi olla muikin kuin pääomapula, esim. valtiiovallan tärkeiksi katsomien taloustai muiden poliittisten päämäärien toteuttaminen.

III. KISKOMISRIKOKSEN TEONOLEMUS.

A. RL 38 luv. 10 §:n 1 mom.

RL 38 luv. 10 §:n 1 mom. puhutaan n.s. esinekiskomisesta. Sellaiseen menettelyyn syyllistyy se, «joka, käyttämällä hyväksensä toisen pulaa, ymmärtämättömyyttä, kevytmielisyyttä tai hänestä riippuvaista asemaa, varallisuutta koskevalla välipuheella tai sen yhteydessä on ottanut tahi itselleen tai toiselle edustanut aineellista etua, joka on ilmeisessä epäsuhteessa siihen, mitä hän on antanut tai myöntänyt».

Niinkuin lakimme tätä rikosta koskevasta mainitusta kuvauksesta ilmenee, niin se käsittää sellaiset tapaukset, joissa kohtuuton aineellinen etu otetaan tai edustetaan «*varallisuutta koskevalla välipuheella tai sen yhteydessä*». Tästä voidaan päätellä, että se oikeustoimi, jolla tai jonka yhteydessä kiskominen voi tapahtua, on kaksipuolinen oikeustoimi, t.s. sopimus. Kiskominen edellyttää, että vähintään kaksi henkilöä, se, joka kiskoo, ja se, jolta kiskotaan, sopivat oikeussuhteen perustamisesta, vahvistamisesta, muuttamisesta tai kumoamisesta. Tämän vuoksi yksipuolinen oikeustoimi ei voi sellaisenaan toteuttaa kiskomisrikoksen teonolemusta.¹ Niin

¹ Näin nimenomaan siitä syystä, että oikeustoimen tulee olla molemminpuolisesti vastikkeellinen. Jos vain toinen suoritus olisi rahassa arvioitavissa, niin kiskomisrikoksessa edellytetty suorituksen ja vastasuorituksen keskinäinen vertailu sen selvittämiseksi, onko kohtuutonta etua otettu tai edustettu, ei olisi mahdollista. Niinpä jos esim. A antaa pulassa olevalle B:lle lainan vain sillä ehdolla, että B. adoptoi A:n, niin jälkimmäinen ei vielä tällä ole syyllistynyt kiskomiseen, vaikka k.o. ehto olisikin sellaisenaan kohtuuton, sillä adoptio ei itessään edusta minkäänlaista välitöntä varallisuusarvoa.

kuin tarkasteltavana olevan säännöksen sanonnastakin ilmenee, niin teko edellyttää nimenomaan, että sopimus koskee varallisuutta.² Kun kysymys siitä, onko tällaisella sopimuksella saatu etu ollut kohtuuton vai ei, edellyttää suorituksen ja vastasuorituksen keskinäistä vertailua, niin kummankin sopimuskumppanin suorituksen tulee olla rahassa arvioitavissa, t.s. kummankin suorituksella tulee olla markkina-arvoa.³ Tässä yhteydessä herää kysymys siitä, onko suorituksen ja vastasuorituksen arvoja toisiinsa vertailtaessa otettava lukuun yksinomaan niiden markkina-arvo, vai voidaanko mahdollisesti arvoja mitattaessa ottaa huomioon myös suoritukseen liittyvä tunnearvo, t.s. se tunnearvo, joka

Salmiala lausuu kosketellussa suhteessa, että »yksipuolinen oikeustoimi ei täten riitä kiskomisrikoksen tosiasiallisen olemuksen toteuttamiseksi, ellei se ole sellaisessa yhteydessä varallisuutta koskevan sopimuksen kanssa, että se asiallisesti täyttää tuon sopimuksen tarkoituksen toisen sopimuskumppanin kannalta, tai ole edellytyksenä myöhemmän sopimuksen teolle, jolloin sen on katsottava muodostavan asiallisesti yhtenäisen kokonaisuuden tuon sopimuksen kanssa». — *Salmiala*, Defensor legis 1931, s. 35. Ks. myös *Isopescul—Grecul*, s. 237—239. Yksipuolisesti vastikkeellinen oikeustoimi voikin tulla kiskomisrikoksessa kysymykseen vain silloin, kun se liittyy molemminpuoliseen oikeustoimeen ja muodostaa siten yhtenäisen kokonaisuuden jälkimmäisen kanssa. Esim. A. ja B. ovat tehneet keskenään sopimuksen, minkä yhteydessä A., jonka pulaa B. on hyväksikäyttänyt, erillisellä lahjakirjalla luovuttaa B:lle omaisuutta. Epäilemättä lahjoitus yksistään ei voi toteuttaa kiskomisrikoksen tunnusmerkistöä, vaikka itse erillisen sopimuksen suoritus ja vastasuoritus eivät sellaisinaan olisikaan lainkaan epäsuhteessa toisiinsa, vaan varallisuusetu on saavutettu juuri lahjoituksen kautta. Mutta itse asiassa tapausta on arvosteltava yhtenä eroittamattomana kokonaisuutena, jolloin k.o. lahjoitus itseasiassa onkin vain pelkkä molemminpuoliseen oikeustoimeen sisältyvä ehto. Määräävänä onkin oikeustoimen tosiasiallinen luonne, eikä se ulkonainen muoto, joka saattaa esiintyä pelkkänä simulointina. Juuri tämän estämiseksi, t.s. lainkiertämisen välttämiseksi RL 38 luvun 10 §:ssä käytetään sanontaa »välipuheella tai sen yhteydessä».

² Laissa sanotaankin expressis verbis »varallisuutta koskevalla välipuheella».

³ *Salmiala*, e.m. k., s. 36. Ks. myös *Isopescul—Grecul* s. 237; *Bergendal*, s. 687.

sopimuskumppanilla on hänen suorituksensa käsittämään esineeseen?

Salmiala lausuu tästä kiskomisrikosta käsittelevässä kirjoituksessaan, että affektioarvolla saattaa yleensä olla merkitystä hinnanmuodostelussa, joten sen huomiotta jättäminen nimenomaan ratkaistaessa kysymystä siitä, onko kiskomista harjoitettu vai ei, johtaisi ilmeisesti kohtuuttomuuteen. Käsitelyskannan mukaan affektioarvo on kosketellussa suhteessa huomioitava, milloin sillä on todellisuuspohjaa. Hän valaisee esittämänsä ajatusta seuraavalla esimerkillä:

A. on saanut isänsä perintönä muutamia kultarahoja ja suostuu lainan annon muodossa luopumaan näistä in specie säilyttämistään rahoista ehdolla, että saa erityisen hyvityksen. Vaikka tämä hyvitys voi korkona olla kohtuuttoman korkea, niin se voi olla hyvinkin kohtuullinen, kun sitä pidetään hyvityksenä siitä affektioarvosta, mikä juuri näillä rahakolikoilla on hänelle.⁴

Itse esimerkin suhteen on sanottava, että mikäli noilla kultarahoilla on todellakin ollut A:lle erityinen tunnearvo, niin hän ei ilmeisestikään olisi niistä luopunut lainan annon muodossa. Mutta kun hän on niistä luopunut, ilmeisesti pulassa olevan lainanottajan hartaista pyynnöistä, niin silloin ei käy vetoaminen tunnearvoihin hyvitystä laskettaessa. Mikäli hyvitys on ollut kohtuuttoman korkea, niin A on silloin aivan yksinkertaisesti syyllistynyt kiskomiseen. Kieltämättä tunnearvolla on merkityksensä hinnanmuodostelussa, mutta sanottua arvoa ei voida käsitykseni mukaan lainkaan ottaa huomioon, milloin sopimus on tehty käyttämällä hyväksi toisen puuttuvaa arvostelukykä, pulaa tai muuten heikompa asemaa. Kun kerran kiskomisrikkoksen teonolemukselle on luonteenomaista toisen taloudellisten intressien vahingoittaminen ja siihen liittyvä omanvoitonpyynti, niin kysymys siitä, vallitseeko suorituksen ja vastasuorituksen arvojen välillä ilmeinen epäsuhte vai ei, on ratkaistavissa vain vertaamalla toisiinsa niiden

⁴ *Salmiala*, e.m.k., s. 43.

rahallisia arvoja.⁵ Miten on sitten muussa suhteessa meneteltävä mainittua vertailua suoritettaessa?

Sen seikan selvittämiseksi, onko epäsuhde olemassa suorituksen ja vastasuorituksen välillä, on kussakin yksittäistapauksessa otettava huomioon niinhyvin etujen arvo yleensä kuin myöskin niiden arvo erittäin sopimuskumppaneille.⁶ Tämän ajatuksen oikeellisuus ilmenee nimenomaan kiskomisen luonteeseen kuuluvasta perusominaisuudesta, jona on, kuten edellä on mainittu, toisen taloudellisten intressien vahingoittaminen omanvoitonpyynnistä, käyttämällä hyväksi toisen heikompaa asemaa. Mutta sen toteaminen, onko hänelle aiheutettu vahinkoa vai ei, edellyttää, että otetaan huomioon niinhyvin ne taloudelliset edut kuin tappiotkin, jotka suoritukseen ja vastasuoritukseen liittyvät.⁷ Etujen arvo on tätä mittapuuta käyttäen määrättävä sopimuksen tekohetkellä vallinneita olosuhteita silmälläpitäen, t.s. vain sopimushetkellä vaikuttaneet tekijät voidaan ottaa lukuun suorituksen ja vastasuorituksen arvoja määrättäessä. Ajatelkaamme tässä suhteessa esim. kahta seuraavaa tapausta:

1. Sopimus A:n ja B:n välillä, jossa molemminpuoliset suoritukset x ja y ovat sopimuksentekohetkellä likipitäen samanarvoisia,

⁵ Ks. *Isopescul—Grecul*, s. 321—322: »Der Wucher setzt Bechädigung des Vermögens voraus. Eine Solche liegt bereits vor, wenn wucherische Vorteile versprochen werden: das Leistungsversprechen hat Vermögenswert. Angriffsobjekt kann jeder Bestandteil des realen Vermögens sein, jeder individuelle Realisierungswert der Wirtschaftseinheit, also jeder Bestandteil des Vermögens als Inbegriff geldwerter Güter». Ks. myös *Skeie*, s. 445—446; *Hurwitz*, s. 482; *Frank*, s. 707; *Liszt—Schmidt*, s. 682; *Moser*, s. 17.

⁶ Ks. *Isopescul—Grecul*, s. 262.

⁷ *Forsman*, s. 503; *Serlachius—Särkilähti*, s. 231: »Mikä kulloinkin on oikea ja mikä epäsuhde suorituksen ja vastasuorituksen välillä saattaa usein olla sangen vaikea ratkaistava. Se on ratkaistava in casu huomioonottamalla toiselta puolen se hyöty, mikä suorituksen saajalla on odotettavissa saamastansa suorituksesta, toiselta puolen se vahingonvaara, jonka alaiseksi suorittaja antautuu y.m.s. Kuta suurempi voitto edellisellä on odotettavissa ja mitä suurempi vahingonvaara jälkimmäistä uhkaa, sitä suurempi voi suorituksen ja vastasuorituksen ero olla ylittämättä silti kohtuuden rajoja.»; *Salmiola*, c.m.k., s. 42; *Honkasalo*, Erinäiset rikokset, s. 62.

saattaa myöhemmin saattaa B:n taloudelliseen häviötilaan sen vuoksi, että A:n suoritus x laskee huomattavasti arvossa tai tulee suorastaan arvottomaksi, kun taas B:n suoritus säilyttää arvonsa tai nousee jopa huimaavasti arvossa.

2. Sopimus, joka sen tekohetkellä oli erittäin vahingollinen B:lle, muodostuukin hänelle myöhemmin varsin edulliseksi.

Olettakaamme, että B on A:n tietien molemmissa tapauksissa ollut taloudellisessa ahdingossa. On ilmeistä, ettei edellisessä tapauksessa voida puhua kiskomisesta, kun taas jälkimmäisessä tapauksessa saattaa juuri sellaisesta menettelystä olla kysymys.

Milloin tarkasteltavana on vastaisuudessa tapahtuva suoritus, niin on silloinkin arvioimisen pohjaksi pantava sen arvo sopimuksetekohetkellä. Mitä suurempi on tällöin vastuuvaara, t.s. riski sopimuksen täyttämisestä, sitä suuremman hyvityksenkin sopimus-kumppani on oikeutettu saamaan itselleen.⁸ Milloin samojen sopimus-kumppanien välillä on solmittu useita oikeustoimia, niin molemminpuolisten suoritusten arvoja on tarkasteltava kunkin oikeustoimen osalta erikseen. Mutta jos esim. velaksianto on tapahtunut muun sopimuksen yhteydessä, niin arvojen vertailu on suoritettava silmälläpitäen suoritusten taloudellista kokonaisarvoa, joka sellaisessa tapauksessa on määräävä arvoja laskettaessa.⁹

Suoritusten keskinäiseen arvoon nähden kiskomisrikos edellyttää, niin kuin RL 38 luv. 10 §:n 1 mom. ilmenee, että se varallisuus-etu, joka on otettu tai edustettu, on *ilmeisessä epäsuhteessa siihen, mitä on annettu tai myönnetty*. Milloin on sitten tällaisen epäsuhteen katsottava olevan olemassa?

Kun laissa vaaditaan, että etujen välisen epäsuhteen tulee olla nimenomaan ilmeisen, niin siitä voidaan kohta päätellä, että mikä tahansa vähäinen molemminpuolisten suoritusten välinen arvojen ero ei voi perustaa laissa tarkoitettua epäsuhdetta niiden välille. Jotta sellainen epäsuhte voitaisiin katsoa olevan olemassa, niin

⁸ *Salmiala*, e.m.k., s. 40; *Honkasalo*, e.m.t., s. 62; *Serlachius-Särkilähti*, s. 231. Ks. myös *Bergendal*, s. 688.

⁹ *Salmiala*, e.m.k., s. 44; *Honkasalo*, e.m.t., s. 62.

suoritusten välillä tulee aivan ilmeisesti vallita huomattava taloudellinen arvoero.¹⁰ Aivan varmana voidaan pitää, ettei voida vastata millään yleisellä säännöllä, milloin suoritusten taloudellisten arvojen välillä vallitsee tällainen epäsuhde, vaan kysymystä on harkittava kussakin yksittäistapauksessa erikseen, siihen liittyvät olosuhteet huomioonottaen. Tässä suhteessa voidaan pitää onnistuneimpana *Salmialan* esittämää määritelmää, jonka mukaan «suoritusten taloudellisten arvojen välillä on — — — ilmeinen epäsuhde vain siinä tapauksessa, että asiaa ymmärtävä voi niihin olosuhteisiin perehdyttyään, joissa suoritukset tapahtuvat, epäroimättä todeta taloudelliseen arvoon nähden huomattavan epäsuhteen olevan olemassa sen välillä, mitä toinen sopimuskumppani antaa ja mitä tämä itse vastasuoritukseksi saa».¹¹ Kun kiskomis-

¹⁰ Ks. KKO:n päät. 9. 10. 1945, tied. n:o 235, jossa KKO hylkäsi syytteen kiskomisesta, koska katsoi, ettei oltu näytetty, että stty olisi käyttänyt hyväkseen A. M. S:n pulaa, ymmärtämättömyyttä tai hänestä riippuvaista asemaa, saadessaan A. M. S:n tekemään syytteessä mainitut oikeustoimet, tai että stty E. V. A. L. olisi muutoinkaan menetellyt asiassa rikollisesti. Oikeusneuvos *Hakulinen*, joka oli eriävällä kannalla esitettyyn näyttöön nähden, hylkäsi syytteen seuraavalla perustelulla: katson tosin selvitetyn, että sittenkun E. V. A. L. vuonna 1932 oli tullut A. M. S:n tilojen hoitajaksi, S. oli heikontuneiden voimiensa takia vuosien mittaan tullut taloudenpidossaan riippuvaiseksi L:stä, joka tiliä tekemättä ja antaen ymmärtää että tilat tuottivat vuosittain melkoista tappiota oli ainakin vuodesta 1940 alkaen hoitanut S:n koko omaisuutta maitotaloudesta saatuja tuloja lukuunottamatta, ja että L. on käyttäen hyväkseen sitä hänestä riippuvaista asemaa, johon S. kerrotuin tavoin oli joutunut, saanut tämän tekemään kysymyksessä olevat kiinteistökaupat hinnoista, jotka ovat olleet ilmeisessä epäsuhteessa myytyjen tilojen arvoon, mutta koska mainittu hintojen ja arvojen epäsuhde ei ole niin huomattava, että L:n menettelyä olisi pidettävä rikoksena, eikä jutussa ole selvitetty, että puheena oleva irtaimiston kauppahinta olisi ollut myydyn omaisuuden arvosta olennaisesti poikkeava, katson ettei ole esitetty syytä muuttaa sitä lopputulosta, mihin HO päätöksessään on johtunut ja jonka varaan siis jätän asian». Tämän perustelun kannalle asettui oikeusneuvos *Piipponen*.

¹¹ Ks. *Hurwitz*, s. 304; *Skeie*, s. 446; *Binding*, s. 458; *Maurach*, s. 310; *Welzel*, s. 304; *Isopeskul-Grecul*, s. 270: »Nicht der übliche und mässige Geschäftsgewinn soll als wücherisch gelten, sondern der übermässige, wobei

rikos edellyttää, että toisen taloudellisia intressejä vahingoitetaan, t.s. hänelle tuotetaan tappiota hyväksikäyttämällä hänen heikkoa asemaansa, niin tästä voidaan vetää se johtopäätös, ettei kysymyksen tulevan epäsuhteen tarvitse välttämättömästi olla niin vaikuttavan, että se johtaisi loukatun taloudelliseen häviötilaan tai ainakin saattaisi hänen taloudellisen asemansa uhatuksi. Tässä suhteessa riittää, että moisella menettelyllä vahingoitetaan hänen taloudellista asemaansa. Ennenmainittuja arvoja tarkasteltaessa on mittapuuna käytettävä mikäli mahdollista sitä käypää hintaa, mikä kustakin suorituksesta yleensä maksetaan. Mikäli sovittu hinta ei oleellisesti poikkea paikkakunnalla käyvästä hinnasta, niin ei myöskään ilmeistä epäsuhdetta ole olemassa suorituksen ja vastasuorituksen välillä.

Kun tarkastellaan kysymystä siitä, onko molemminpuolisten suoritusten välillä olemassa ilmeinen epäsuhte vai ei, voidaan tulla aivan erilaiseen tulokseen aina sen mukaan, kummanko sopimuskumppanin kannalta asiaa arvostellaan. Tästä vaikeasta kysymyksestä on niinhysin meillä kuin muuallakin esitetty varsin eriäviä mielipiteitä. Kotimaisessa tieteisopissamme *Serlachius-Särkilähti*, joka ei ole mitenkään perustellut mielipidettään, on asettunut sille kannalle, että kysymys on ratkaistava lähinnä loukatun kannalta katsoen.¹² Sitävastoin *Salmiäla*, joka on perusteellisesti käsitellyt kysymyksen, on asettunut sille kannalle, että arviointi on suoritettava asettumalla sen kannalle, jota syytetään kiskomisesta.¹³ Tälle kannalle on asettunut myös *Honkasalo*.¹⁴ *Salmiäla* on tämän kysymyksen tarkastelussa lähtenyt siitä jo tässä edellä mainitusta tosiasiasta, että omanvoitonpyynti on vahingon-

das Missverhältnis zwischen den Leistungswerten leicht erkennbar und dem Kundigen in die Augen springen muss.» Ks. myös *Bergendal*, s. 688.

¹² *Serlachius-Särkilähti*, s. 231.

¹³ *Salmiäla*, e.m.k., s. 51—56.

¹⁴ *Honkasalo*, e.m.t., s. 62, missä hän lausuu: »Vastoin Serlachiuksen mielipidettä on epäsuhte arvosteltava sen henkilön saamia tai edustamia etuja ja vastasuorituksia silmällä pitäen, jonka väitetään kiskontaan syylistyneen».

teon ohella ollut kiskomisrikokselle luonteenomaisin tunnusmerkki. Jos taas väitetään jonkun toimineen taloudellisella alalla omanvoitonpyynnistä, niin samalla kuin siitä voidaan päätellä, että on otettu enemmän kuin on annettu, se sisältää eettillisen arvostelun itse menettelystä. Mutta tällöin päädytään väistämättömästi siihen lopputulokseen, että tällainen arvostelu on tietysti tehtävä niiden olosuhteiden mukaan, joissa arvosteltava on toiminut. Myös RL 38 luv. 10 §:n 1 mom. säännös tukee tätä käsitystä, sillä sanotaanhan siinä nimenomaan, että kiskomiseen syyllistyy se, joka siinä mainituissa olosuhteissa ottaa tai edustaa *itselleen* tai *toiselle* aineellista etua, joka on ilmeisessä epäsuhteessa siihen, mitä *hän* on antanut tai myöntänyt. Säännöksessä on siis vertauksen pohjaksi pantu kiskojan itselleen tai toiselle sopimuksella hankkima etu. Tästä Salmiala on johdonmukaisesti päätenyt kysymyksen tarkastelussa seuraavaan lopputulokseen:

«Ensiksi on harkittava, onko se, jonka väitetään joutuneen kiskonnan uhriksi, kärsinyt k.o. teon kautta taloudellista tappiota. Toiseksi on selvitettävä, onko kiskojaaksi väitetyt suorituksen ja vastasuorituksen välillä, hänen näkökulmaltaan tarkasteltuna, olemassa ilmeinen epäsuhde hänen edukseen.»¹⁵

Mikä tahansa oikeustoimi, joka yhtäältä aiheuttaa omaisuusvahingon ja toisaalta johtaa varallisuusedun saamiseen, joka on ilmeisessä epäsuhteessa siihen, mitä on annettu tai myönnetty, ei vielä sillä ole kiskomista. Sen edellytyksenään on nimenomaan, että po. etu saavutetaan käyttämällä hyväksi «toisen pulaa, ymmärtämättömyyttä, kevytmielisyyttä tai hänestä riippuvaista asemaa», niin kuin laissa sanotaan. RL 38 luv. 10 §:n 1 mom. säännöksessä

¹⁵ *Salmiala*, e.m.k., s. 55. Käsitykseni mukaan tämä mielipide voidaan hyväksyä varauksitta. Kiskomisen tunnusmerkistöön kuuluu mm. omaisuusvahingon aiheuttaminen loukatulle. Kun kysymys tästä on kulloinkin käsiteltävänä olevassa tapauksessa selvitetty ja tultu siihen tulokseen, että varallisuusvahinkoa on aiheutettu, niin senjälkeen on tietysti vielä selvitettävä, onko suoritusten välillä olemassa sellainen epäsuhde, jota laissa tarkoitetaan. Tämä arviointi on nimenomaan *syyllisyyskysymystä* silmälläpitäen suoritettava *syytetyn* näkökulmalta tarkasteltuna.

olevaan tunnusmerkistöön kuuluu siis muiden siinä mainittujen edellytysten lisäksi, että jotain puheenaolevista olosuhteista on hyväksikäytetty kohtuuttoman edun saamiseksi. Otamme seuraavassa nämä erityiset olosuhteet kunkin erikseen tarkastelun kohteeksi.

Laissa mainitaan ensinnä *pulan* hyväksikäyttäminen. Kotimaisessa tieteisopissamme *Serlachius-Särkilahti* on asettunut sille kannalle, että pula, niin kuin hän sanoo, «merkitsee taloudellista — ei sitä vastoin muunlaista — ahdinkotilaa».¹⁶ *Salmiala*, johon myös *Honkasalo* on yhtynyt,¹⁷ katsoo, ettei ole perusteltua syytä tulkita po. käsitettä niin suppeasti, että se käsittäisi vain taloudellisen pulan.¹⁸ Perusteluina *Salmiala* mainitsee, että sana «trångmål», jota lain ruotsinkielisessä tekstissä käytetään, ja joka tämän vuoksi ehkä paremmin tuo esille lainsäätäjän tarkoituksen, merkitsee muutakin kuin vain taloudellista ahdinkotilaa. Tämän lisäksi hän aivan oikein korostaa, että muu kuin taloudellinen pula voi yhtä hyvin ja usein vielä enemmänkin kuin taloudellinen pula rajoittaa yksilön vapaata harkintavaltaa ja mahdollisuutta valvoa omia taloudellisia etujaan.¹⁹ Tämän ajatuksen oikeellisuus käy mielestäni hyvin esille seuraavasta oikeustapauksesta:

¹⁶ *Serlachius-Särkilahti*, s. 231.

¹⁷ *Honkasalo*, e.m.t., s. 63.

¹⁸ *Salmiala*, e.m. kirjoituksen II osa, Defensor legis 1931, s. 428. Myös *Wrede* on tällä kannalla. Tulkitessaan varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annetun lain 31 §:n säännöksessä kuvattua n.s. siviilikiskontaa hän lausuu seuraavasti: »Pulan käsite sisältää epäilyksettä kaikenlaisen pulatilan, ei ainoastaan taloudellisen, vaan muunkin, kuten merihädän taikka muun hengenvaaran.» Ks. *Wrede*, s. 91—92. Päinvastaisella kannalla esim. *Bergendal* (s. 689), joka katsoo, että itse pula on rahapulaa, mutta se tarkoitus, johon rahaa tarvitaan voi olla muukin kuin taloudellinen.

¹⁹ *Salmiala*, e.m.k:n II osa, s. 429, missä hän esittää seuraavan esimerkin: Asianajajan on ehdittävä käräjäpaikalle ennen määrättyä kellonlyömiä. Jos hän myöhästyy, niin hän joutuu korvaamaan siitä aiheutuvan 100.000 markan vahingon. Hän ei voi ehtiä perille ilman autoa. Ainoa henkilö, joka voi hänet viedä, vaatii 20-kertaisen palkkion matkasta. A:n on suostuttava tähän suuremman tappion välttämiseksi.

Hirvensalmen KO katsoi selvitettyksi julistamassaan päätöksessä, että tilallinen T. oli joulukuussa 1939 sotatilan aikana edustanut konsuli S:lta, joka kuului sotatoimialueelta evakuoituun väestöön, Hirvensalmella kahden huoneen vuokrana 16 vuorokaudelta 5800 markka,²⁰ mitä oli pidettävä ilmeisessä epäsuhteessa siihen, mitä T. oli S:lle antanut. Tämän vuoksi KO tuomitsi T:n RL 38 luv. 10 §:n 1 mom. nojalla kiskomisesta kolmen kuukauden vankeusrangaistukseen. HO: ei muutosta. KKO: ei muutosta.²¹

K.o. tapauksessa tunnustettiin siis oikeuskäytännössä pulaksi lain merkityksessä sellaisen asuntopulan hyväksikäyttäminen, johon loukattu oli joutunut ollessaan pakoitettu sodan uhkaamassa hengenvaarassa jättämään kotinsa. Loukattu joutui noissa olosuhteissa mitä törkeimmän kiskomisen kohteeksi.

Taloudellista tai muuta laatua oleva pula ei edellytä, että siinä oleva joutuisi sen hyväksikäyttämisen johdosta taloudelliseen perikatoon. Riittää, että hänellä ei ole mahdollisuutta vapaasti määrätä sanotussa tilassa ollessaan varallisuuseduistaan, jolloin hänelle aiheutetaan varallisuusvahinkoa, ottamalla tai edustamalla häneltä noissa olosuhteissa varallisuusetua, joka on ilmeisessä epäsuhteessa siihen, mitä hänelle on annettu tai myönnetty. Selostettu oikeustapaus on mielestäni erinomainen esimerkki tästä. Milloin kysymyksessä on nimenomaan taloudellinen pula, niin sillä ei tarkoiteta yksinomaan sellaista tilaa, jossa yksilö on pysyvästi taloudellisessa ahdinkotilassa, vaan pula saattaa käsittää myös tilapäisen rahan puutteen, joka pakottaa siinä olevan ryhtymään kiireellisesti oikeustoimeen rahan tarpeen tyydyttämiseksi. Vaikkei hän tällöin joutuisikaan käyttämään kaikkia taloudellisia mahdollisuuksiaan, niin hänen pulansa hyväksikäyttäminen kohtuuttoman edun saamiseksi häneltä saattaa silti toteuttaa kiskomisrikoksen.²² Lisäksi on huomattava, että hädänalaista asemaa on pidettävä pulana lain

²⁰ Nykyrahassa noin 120.000 markkaa.

²¹ KKO:n päät. 10. 2. 1941. VD 1940, n:o 540/230. Tätä päätöstä ei ole julkaistu.

²² Forsman, s. 504; Isopeskul—Grecul, s. 291.

merkityksessä siihen katsomatta, onko loukattu itse aiheuttanut pulaan joutumisensa vai ei. Yhtä vähän on merkitystä itse teon olemusta silmälläpitäen sillä, johtuuko pula kulutus- tai tuotantoesineiden puutteesta. Niinpä esim. se, joka vuokraa hätää kärsivälle ompelijattarelle ompelukoneen huikeasta vuokrasta, syyllistyy epäilemättä yhtä tunnottomaan kiskomiseen kuin se, joka antaa hänelle luotolla ravintoaineita ja laskee niiden arvoksi esim. kaksinkertaisen hinnan.

Saksalaisessa tietoisopissa on pohdittu kysymystä siitä, onko pulan oltava todellisen vai voidaanko pulaksi lain merkityksessä katsoa myös sellainen taloudellista tai muuta laatua oleva tila, jossa pula on ainoastaan luuloteltu (putatiivinen)?

Isopescul-Grecul on tunnetussa monografiassaan «Das Wucherstrafrecht» asettunut sille kannalle, että myös kuviteltua tai luuloteltua pulaa on pidettävä pulana lain merkityksessä. Hän lähtee siitä ajatuksesta, että kun pula on eräänlainen pakkotila, niin sekin, joka vastoin todellisuutta mieltää olevansa sellaisessa tilassa, toimii yhtäläillä pakon alaisena kuin sekin, jonka pula on todellisuutta vastaava. Käsityksen mukaan kumpaakin voidaan yhtäläillä käyttää hyväksi kohtuuttomien etujen saamiseksi, minkä vuoksi kumpikin on yhtäläisesti rikosoikeudellisen suojan tarpeessa.²³

Selostettuun mielipiteeseen on ilmeisesti vaikuttanut *Bindingin* tässä kysymyksessä esittämä käsitys. Hän on näet sitä mieltä, että se, joka tietää, että hänen sopimuskumppaninsa ei todellisuudessa ole pulassa, vaan luulee olevansa sellaisessa asemassa, ja käyttää tilannetta hyväkseen oikeustointa tehtäessä, saadakseen kohtuuttomia etuja, syyllistyy tällaisella menettelyllä törkeämmällä tavalla kiskomiseen kuin se, joka käyttää hyväkseen toisen todellista pulaa.²⁴

²³ *Isopescul—Grecul*, s. 294—295. Toisin *Frank* (s. 708), joka kosketelussa suhteessa lausuu, että pulan (Notlage) pitää olla todella olemassa, jotta sitä voitaisiin lain merkityksessä käyttää hyväksi etujen saamiseksi. Näin myös *Schweingruber*, s. 154.

²⁴ *Binding*, s. 456.

Itse ajatusta siitä, että luuloteltu pula voitaisiin lain merkityksessä rinnastaa pulaan, pidän ehdottomasti virheellisenä. Pula on todellinen tila, tai sitten sitä ei ole lainkaan olemassa. Mutta kieltää ei voida, että tarkasteltavana olevassa tapauksessa se, joka kuvittelee olevansa pulassa, on yhtäläisesti rikosoikeudellisen suojan tarpeessa kuin se, joka on todellisessa pulassa.. Mutta hän ei voi saada rikosoikeudellista suojaa pulaan vetoamalla, koska sellaista tilannetta ei ole, vaan vetoamalla siihen, että hän ei syystä tai toisesta kykene arvostelemaan tilannetta oikeustointa tehtäessä. Kysymys onkin tarkasteltavassa tapauksessa itseasiassa siitä, että hänen ymmärtämättömyyttään on käytetty hyväksi.

Ymmärtämättömyydellä tarkoitetaan lain mielessä yksilön puuttuvaa kykyä arvostella oikeustoimeen liittyvien seikkojen merkitystä ja itse oikeustoimen kantavuutta. Sillä siis tarkoitetaan ensisijassa tietämättömyyttä ja kokemattomuutta taloudellisella alalla,²⁵ lähinnä siihen kuuluvalla määrättyllä erikoisalalla. Ymmärtämättömyys voi johtua myös nuoruudesta tai vanhuudenheikkoudesta tai henkisestä sairaudesta. Ymmärtämättömyyden lain merkityksessä on katsottava olevan olemassa siihen katsomatta, johduko se kokemattomuudesta taloudellisissa asioissa (*rusticas*) tai henkisten kykyjen huomattavamman rajoittuneisuuden (*simplicitas*) vuoksi. Joka tapauksessa ymmärtämättömyys ilmenee siinä, että yksilö ei kykene arvioimaan oikeustoimeen sisältyvien ehtojen vaikuttavuutta enempää kuin oikealla tavalla suorittamaan vertailua eri varallisuusarvojen välillä.

Kevytmielisyydellä tarkoitetaan käsiteltävänä olevassa säännöksessä välinpitämättömyyttä tai huolettomuutta niistä seurauksista, joihin oikeustoimen päättäminen johtaa, t.s. loukattu on oikeustoimeen ryhtyessään tietämätön juuri mainituista syistä niistä seurauksista, jotka hänelle koituvat oikeustoimesta. Kysymys ei ole siitä, etteikö hän pystyisi niitä arvioimaan, vaan siitä, että hän ei vaivaudu ajattelemaan, mitä mahdollisia seurauksia

²⁵ *Forsman*, s. 504—505; *Salmiala*, e.m.k. II osa, s. 432; *Honkasalo*, e.m.t., s. 63; *Hurwitz*, s. 481.

sopimuksesta saattaa johtua. Yleensä voidaan sanoa, että henkilö toimii kevytmielisesti oikeustointa päättäessään, kun hän välinpitämättömyydestä tai huolettomuudesta ei ota lukuun niitä taloudellisia vaikeuksia tai sitä varallisuusvahinkoa, jolle hän asettuu alttiiksi oikeustoimeen ryhtymisellään. Kevytmielisyyden käsite sellaisenaan on hyvin epämääräinen puheenaolevassa suhteessa. Tämän vuoksi on kussakin yksittäistapauksessa erikseen ratkaistava kysymys siitä, onko kevytmielisyyden ollut niin vaikuttavana olemassa, että kohtuuton etu on juuri sitä hyväksikäyttäen saatu. Kysymystä siitä, onko jokin varallisuutta käsittävä määräämistoimi katsottava kevytmielisyydestä johtuneeksi, on tarkasteltava vertaamalla toisiinsa henkilön varallisuutta ja sitä arvoa, mikä puheenaolevalla määräämistoimella on. Kevytmielisyyden ei välttämättömästi tarvitse olla luonteenomaista. Myös hetkellisen kevytmielisyyden, esim. sellaisen, joka johtuu juopumustilasta, hyväksikäyttäminen voi, muiden edellytysten ollessa olemassa, toteuttaa kiskomisrikkoksen olemuksen. Kevytmielisyyden saattaa esiintyä myös tilapäisenä. Tällainen saattaa tulla kysymykseen esim. silloin, kun muuten harkitseva ja huolellinen henkilö jonkin tilapäisen syyn esim. kiirellisen matkan vuoksi solmii sopimuksen siihen sen enempää tutustumatta. Joka käyttää tällaista tilaisuutta hyväkseen kohtuuttomia etuja saadakseen, saattaa hyvinkin syyllistyä kiskomiseen.²⁶

Kesäkuun 13 päivänä 1929 varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annetun lain 31 §:ssä, jossa säädetään n.s. siviilikiskomisesta oikeustoimen pätemättömyysperusteena, mainitaan niiden olosuhteiden lisäksi, joita hyväksikäyttämällä otetaan tai edustetaan kohtuuton etu, kiskojasta riippuvan aseman hyväksikäyttäminen. Sama olosuhde on sittemmin lisätty RL 38 luv. 10 §:n 1 mom. säännökseen 22. 5. 1931 annetulla lailla. Kun tässä säännöksessä sanotaan, että joku käyttää hyväkseen toisen *hänestä* riippuvaista asemaa, niin tällä on aivan ilmeisesti tarkoitettu henkilökohtaista riippuvai-

²⁶ *Salmiala*, s. 432.

suussuhdetta.²⁷ Sellaisena se voi olla niinhyvin oikeudellinen kuin tosiasiallinenkin. Käsitelmäni mukaan riippuvaisuusasemalla ei lainkaan ole tarkoitettu taloudellista laatua olevaa riippuvaisuussuhdetta, vaan nimenomaan vain henkilökohtaista riippuvaisuussuhdetta. Erään mielipiteen mukaan²⁸ riippuvaisuussuhde saattaa perustua velkojan ja velallisen välillä ennestään olevalle velkasuhteelle, t.s. riippuvaisuussuhde ainakin tällaisessa tapauksessa voi olla laadultaan taloudellinen. Mielipidettä ei voida pitää oikeana, sillä jos velkoja käyttää hyväkseen ennestään olevaa velkasuhdetta, esim. uhkaamalla irtisanoa velan tai kieltäytyä sitä uudistamasta, ellei saa vaatimaansa lisähyvitystä, niin kysymyksessä on kiskominen hyväksikäyttämällä velallisen taloudellisenä hätänä esiintyvää pulaa.²⁹ Velkavankeuden muututtua pelkäksi oikeushistorialliseksi käsitteeksi velallinen ei ole millään tavalla riippuvaisuussuhteessa velkojaansa.

Esinekiskontaan syyllistyy se, joka laissa lähemmin mainitulla tavalla *on ottanut tahi itselleen tai toiselle edustanut* varallisuus-edun, joka on ilmeisessä epäsuhteessa siihen, mitä hän on antanut tai myöntänyt. Kiskomiseen sisältyvä täytäntöönpanotoimi saattaa siis tapahtua omatoimisenä tai välikättä käyttäen. Kiskomista-

²⁷ *Wrede*, s. 92; *Salmiala*, e.m.k. II osa, 435.

²⁸ *Hurwitz*, s. 482.

²⁹ Vrt. *Salmiala*, e.m.k. II osa, s. 435: »— personallisen riippuvaisuussuhteen täytyy pohjautua johonkin muuhun kuin sen oikeustoimen aikaansaantiin, jolla kohtuuton etu saavutetaan. Jos esim. työnantaja saadakseen työnsuorituksen kohtuuttoman halvalla käyttää hyväkseen jonkun henkilön työttömyyttä ja hänen siitä aiheutuvaa tarvetta saada suorittaakseen työnantajan tarjoama työ, niin silloin ei hän siis vielä ole lain edellyttämässä merkityksessä käyttänyt hyväkseen työntekijän hänestä riippuvaista asemaa. Näin on sen sijaan objektivisessa suhteessa menetellyt työnantaja, joka irtisanomisen varassa olevalta työntekijältään on yleisen työttömyyden aikana vaatinut ylimääräistä työtä kohtuuttomien ehdoin». Esimerkeistä käy erittäin hyvin esille pulan ja riippuvaisuusaseman välinen eroavaisuus. Kun ensimmäisessä esimerkissä ei näet ollut ennestään olemassa työsuhdetta, niin toisen työttömyyden hyväksikäyttämistä ei voida pitää minään riippuvaisuussuhteen hyväksikäyttämisenä, vaan kysymyksessä oli nimenomaan toisen pulan hyväksikäyttäminen.

pauksissa esiintyy yleensä sama henkilö varallisuusedun ottajana tai edustajana kuin myöskin sopimuskumppanina oikeustoimessa. Niin kuin lain sanonnasta, *itselleen tai toiselle*, ilmenee, niin tämä ei kuitenkaan ole välttämätöntä, vaan rangaistusvastuu kiskomisesta johtuu yhtäläillä myös sille, joka on toiselle edustanut kohtuuttomia varallisuusetuja laissa mainitulla tavalla. Sanonta *ottanut tai edustanut osoittaa*, että kiskomista on pidettävä täytettynä tekona niinhyvin silloin, kun varallisuusetu on saatu, kuin silloinkin, kun välipuhe sen saamisesta on tehty, vaikkei etua olisikaan saatu. Kiskomisrikos on siis t.s. täyttynyt teko jo silloin, kun sopimuskumppani on laissa mainituissa olosuhteissa sitoutunut suorittamaan toiselle kohtuuttoman edun. *Alanen* lausuu kosketellussa suhteessa luottokiskontaa koskevassa kirjoituksessaan, että kiskomisrikos on kriminalisoitu täytettynä tekona samalla asteella kuin kiristäminenkin, joka sekin katsotaan täytetyksi rikokseksi jo silloin, kun teon objekti on taipunut kiristäjän tahtoon, ja siis riippumatta siitä, onko kiristäjä todella saanut teollaan hankituksi itselleen tarkoittamansa lainvastaisen varallisuusedun vai ei.³⁰

Kiskomisrikokselle on subjektiivisessa suhteessa luonteenomaisista pulan, ymmärtämättömyyden, kevytmielisyyden tai henkilökohtaisen riippuvaisuussuhteen hyväksikäyttäminen hyötymistarkoituksessa. Teko edellyttää siis tahallisuutta, johon kuuluu tietoisuus jostain mainitusta sopimuskumppanin heikkomuudesta, ja sen tietoinen hyväksikäyttäminen kohtuuttoman edun saamiseksi. Tämän lisäksi tahallisuus edellyttää, että teon tekijä on tietoinen niistä tosiasiallisista olosuhteista, jotka määräävät suorituksen ja vastasuorituksen arvon ja niiden välisen epäsuhteen.³¹ Tekijällä täytyy olla tietoisuus mainituista seikoista oikeustointa

³⁰ Ks. *Alanen*, Luottokiskonnasta, Lakimies 1939, s. 202—203. *Alanen* huomauttaa lisäksi aivan oikein, että nimenomaan esinekiskominen ja kiristäminen ovat sosiologisinä tyyppinä varsin lähellä toisiaan. Tästä on hyvänä viitteenä se sanonta, jolla kiristämiskrikos on luonnehdittu laissa: »Joka — — — uhkauksella *kiskoo* — — — aineellisen edun, johon hänellä ei ole laillista oikeutta». Ks. *Alanen*, e.m.k., s. 203, viite 1.

³¹ *Forsman*, s. 505—506; *Honkasalo*, e.m.t., s. 63.

tehtäessä. Rikosoikeudellinen vastuu seurauksesta ei näet voi johtua jälkeenpäin vaikuttavasta tahallisuudesta (dolus subsequens). Sillä seikalla, kumman aloitteesta oikeustoimen tekemiseen on ryhdytty, sen, joka toisen heikkomuutta on hyväksikäyttänyt, vai sen, jonka heikkomuutta on hyväksikäytetty ei ole merkitystä harkittaessa syyllisyyskysymystä.

RL 38 luv. 10 §:n 1 mom. on säädetty, että se joka syyllistyy siinä mainittuun tekoon «rangaistakoon kiskomisesta vankeudella tai, jos asianhaarat ovat lieventävät, sakolla». Saman §:n 3 momentissa mainitaan, että milloin teko on tehty erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa, niin olkoon rangaistus kuritushuonetta enintään kolme vuotta tai vankeutta vähintään yksi vuosi, ja tuomittakoon myöskin kansalaisluottamus menetetyksi. Milloin asianhaarat ovat lieventävät on siis tuomittava sakkorangaistukseen. Asianhaarain ollessa erittäin raskauttavat minimirangaistuksena on yksi vuosi vankeutta. Muussa tapauksessa teosta on seuraamuksena vankeusrangaistus. Maksimirangaistuksena on tällöin neljä vuotta vankeutta.

RL 38 luv. 10 §:n 3 momentista ilmenee, että milloin kiskomista harjoitetaan ammattimaisesti tai tavanomaisesti tahi jos asianhaarat muuten ovat erittäin raskauttavat, niin tekijä on tuomittava lisäksi menettämään kansalaisluottamuksensa. Huhtikuun 11 päivänä 1958 annetulla lailla on kansalaisluottamuksen menettämistä koskevaa RL 2 luv. 14 §:n yleissäännöstä muutettu lisäämällä siihen uusi 3 momentti, joka kuuluu seuraavasti:

«Milloin oikeus huomioonottaen rikokseen liittyvät olosuhteet tai muutoin ilmenevistä erityisistä syistä katsoo, ettei ole aihetta tuomita syytettyä menettämään kansalaisluottamustaan, oikeudella

³² Niin kuin RL 2 luv. 3 §:n säännöksestä ilmenee, että mikäli kysymyksessä ei ole 6 luv. 2 §:n mukainen rangaistuksen enentäminen tai rangaistusten yhdistäminen 7 luvun mukaisesti, niin vankeusrangaistusta voidaan tuomita enintään neljäksi vuodeksi. Kun RL 38 luv. 10 §:n 1 mom. ei ole määrätty, minkä määräiseen vankeusrangaistukseen enintään voidaan tuomita, niin maksimina on ymmärrettävästi silloin 4 vuotta vankeutta.

on valta jättää hänet, syyn menettelyynsä mainiten, tähän seuraamukseen tuomitsematta.«

Kansalaisluottamuksen menettämiseseuraamus otettiin rikoslakiimme sillä perustelulla, että määrätynlaiset törkeät rikokset osoittavat tekijässään niin suurta siveellisten periaatteiden ja lainkunnioituksen puutetta, ettei hän ole yhteiskunnan luottamuksen arvoinen, minkä vuoksi oli syytä evätä häneltä sellaisten oikeuksien ja etujen nautinta, jotka edellyttävät luottamusta ja hyvää mainetta. Kuitenkin jo 1884 vuoden rikoslakiehdotuksen perusteluissa (s. 165) mainitaan syynä siihen, ettei po. seuraamusta otettu ehdotukseen, että jos rikollinen rangaistuksen lisäksi «vielä julistettaisiin määrääjäksi taikka ainaiseksi kansalaisluottamuksensa menettäneeksi, niin sen kautta poljettaisiin tuo perusajatus, että rikkomus varsinaisen rangaistuksen kärsimisellä tulee sovitetuksi«. Tämän lisäksi lausuttiin k.o. perusteluissa niin kuin myöhemminkin, vaadittaessa tuon seuraamuksen poistamista, että se vaikeuttaa rangaistuslaitoksesta vapautunutta vankia pääsemään elämän alkuun ja ajaa hänet sen vuoksi uudelleen rikoksen tielle. Edellämaintua säännöstä onkin pidettävä eräänlaisena käytännöllisenä sovintoratkaisuna mainittujen mielipidesuuntien välillä. Milloin kysymyksessä on ammattimainen tai tavanomainen kiskominen tai kiskominen, joka on tehty erittäin raskauttavien asianhaarain vallitessa, niin kysymyksessä on siinä määrin törkeä menettely, ettei tuomioistuimen tulisi sellaisessa tapauksessa käyttää sille säännöksessä annettua oikeutta.

Kun puheenaolevassa säännöksessä kiskomisrikoksen täytännönpanotoimeen kuuluu m.m. toisen pulan, ymmärtämättömyyden, kevytmielisyyden tai tekijästä riippuvaisen aseman hyväksikäyttäminen, niin herää tässä yhteydessä kysymys siitä, mikä merkitys on kiskomisesta rangaistusta määrättäessä annettava sille seikalle, että teko on toteutettu hyväksikäyttämällä kahta tai useampaa mainituista olosuhteista, esim. toisen pulaa ja ymmärtämättömyyttä tai toisen ymmärtämättömyyttä ja tekijästä riippuvaista asemaa?

Kysymyksessä on tapaus, jossa saman rikoksen erilaiset toteuttamistavat tai erilaiset toteuttamiseen käytetyt keinot yhtyvät. Vaikka sama rikos tulisikin täytäntöönpannuksi samanaikaisesti eri tavoilla tai eri keinoja käyttämällä, niin joka tapauksessa tuloksena on yhden ainoan rikoksen toteutuminen. Ajatelkaamme tässä suhteessa vastaavasti n.s. koottua rikosta, jossa rangaistussäännös käsittää kaksi tai useampia eri tekoja, joista kukin toteuttaa saman rikoksen,³³ esim. RL 39 luv. 1, 2 tai 3. §:n säännös. Tieteisopissamme vallitsee täysi yksimielisyys siitä, että jos konkurssivelallisen rikollinen menettely käsittää eri vararikkotekoja, jotka on mainittu samassa säännöksessä, niin niitä on pidettävä yhtenä ainoana rikoksena, koska niitä on pidettävä vain saman rikoksen eri toteuttamistapoina (*moduksina*), jolloin sitä seikkaa, että konkurssivelallinen on useammalla eri tavalla rikkonut normia, on ymmärrettävästi pidettävä tekoa arvosteltaessa, t.s. rikoksesta rangaistusta määrättäessä hänelle raskauttavana.³⁴ Vielä lähempänä kuin nyt mainitut säännökset on kiskomisrikosta puheenaolevassa suhteessa kotirauharikos. Sellaisissa tapauksissa näet, joissa kotirauha on tullut rikotuksi toisen asuntoon tunkeutumalla tai sinne hiipimällä tahi kätkeytymällä, uutta rikosta ei muodosta tämän jälkeen kieltäytyminen noudattamasta käskyä poistua asunnosta, sillä saman rikoksen erilaiset toteuttamistavat eivät saman oikeudenvastaisen tilan kestäessä voi olla konkurrenssisuhteessa toisiinsa. Näiden häiritsemistapojen yhtymisestä seuraa yksinomaan rikoksesta tuomittavan rangaistuksen määrän lisääntyminen tai laadultaan ankaramman rangaistuksen käyttäminen rangaistusasteikon puitteissa.³⁵

Tarkasteltavanamme olevasta tapauksesta voidaan vastaavasti päätellä, että kun siinäkin eri toteuttamistapojen yhtymisestä huolimatta on tuloksena yhden ainoan rikoksen toteutuminen, niin

³³ Ks. *Livson*, Näennäinen rikoskonkurrenssi, s. 36, viite 21.

³⁴ *Forsman*, 483—485; *Serlachius-Särkilähti*, 249—250; *Grottenfelt*, 169—170; *Honkasalo*, s. 73; *Alanen*, Suomen Poliisi Lehti 1942, s. 535. Näin on myös *Salmiala* opettanut luennoillaan.

³⁵ *Livson*, Yksityisen kotirauhan rikosoikeudellinen suoja, s. 87—88.

säännöksessä mainittujen kahden tai useamman olosuhteen samanaikaisesta hyväksikäyttämisestä seuraa yksinomaan kiskomiseen syyllistyneen tuomitseminen ankarampaan rangaistukseen kuin mihin hänet muussa tapauksessa olisi tuomittu.

B. RL 38 luv. 10 §:n 2. mom.

Niin kuin kiskomisrikoksen oikeudellista luonnetta koskevassa luvussa edellä on mainittu, luottokiskonnan rangaistavuus ei edellytä enempää sitä, että velanantaja olisi käyttänyt hyväkseen 38 luv. 10 §:n 1 mom. mainittuja keinoja, kuin sitäkään, että velanantaja olisi ottanut tai edustanut itselleen tai toiselle velanannossa sellaista hyvitystä, joka on ilmeisessä epäsuhteessa siihen, mitä velansaajalle on annettu, t.s. että velanannossa olisi koitunut velalliselle varallisuusvahinkoa. Rangaistavuus edellyttää ainoastaan sitä, että «luottolaitos tai joku muu on muuten velanannossa ottanut tahi itselleen tai toiselle edustanut korkoa tai muuta hyvitystä huomattavasti yli julkisen valvonnan alaisten luottolaitosten samanlaisessa velanannossa korkoa koskevan sopimuksen syntymisen aikaan yleensä käyvän koron». Tämän lisäksi on 2 momentissa kriminalisoitu n.s. jälkikiskonta, jossa rangaistavuus edellyttää, että joku tietäen saamisen mainitulla tavalla kiskomisen kautta syntyneeksi, käyttää sen hyväkseen tai luovuttaa sellaisen, toiselta saamansa saamisen. Ennenkuin siirryn tarkastelemaan tämän n.s. luottokiskonnan ja jälkikiskonnan rangaistavuuden edellytyksiä lähemmin, pyrin seuraavassa selvittämään ensin missä suhteessa ovat toisiinsa 38 luv. 10 §:n 1. ja 2. momentin säännökset.

Puheenaoleva 2. mom. säännös alkaa sanonnalla «Sama olkoon rangaistus, jos luottolaitos tai joku muu on *muuten* velanannossa ottanut tahi itselleen tai toiselle edustanut korkoa tai muuta hyvitystä — — —». Tästä voidaan käsitykseni mukaan päätellä, että 2. mom. säännös on kiinteässä yhteydessä 1. momentin säännökseen ja nimenomaan siten, että se on erikoisen tapauksen varalta varmistamassa lainsäätäjän pyrkimystä suojella yksityistä

oikeusalamaista kiskomiselta.³⁶ Tämä ilmenee lähinnä sanasta *muuten*« t.s. jos joku muuten eli muulla tavalla kuin 1. momentissa on velanannossa edustanut sellaista korkoa tai muuta hyvitystä, minkä lainsäätäjä on katsonut kiskomiseksi. Ja sellaiseksi on lainsäätäjä katsonut koron tai muun hyvityksen ottamisen tai edustamisen, mikä huomattavasti ylittää 2. mom. lähemmin mainitun käyvän koron. RL 38 luv. 10 §:n 2 mom. on siis koron säännöstelymääräys ja samalla nimenomaan eräänlainen *täydennyssäännös*. Tämän vuoksi en voi pitää oikeana sitä mielipidettä, jonka mukaan 1. ja 2. momentin säännökset voisivat olla ideaalikonkurrenssin suhteessa toisiinsa.³⁷ Mielipidettä on perusteltu seuraavalla tavalla:

2. mom. säännöksen mukaan koron ylittämisen rangaistavuuden edellytyksenä on m.m. se, että kysymyksessä on «samanlainen velananto», kuin mitä julkisen valvonnan alaiset luottolaitokset käyttävät. Käsityksen mukaan samanlaisuutta arvosteltaessa tuskin voidaan ottaa lukuun enempää laina-aikaa kuin vakuuden runsautta, vaikka lain sanonta ei estä ottamasta huomioon tällaisia seikkoja. Samanlaisuus on käsitettävä samanlaisuutena, jolloin eroavaisuuksina olisivat tämän mukaan esim. velkakirja tai vekseli, henkilötakaus tai kiinnitysvakuus j.n.e. Kysymys olisi siis itseasiassa rahalaitosten käyttämistä luotonantomuodoista. Tähän toteamukseen tultuaan mainitun mielipiteen esittäjä lausuu: «Mi-

³⁶ Saarni—Rytkölä (Lakimies 1959, Keskustelukysym. n:o 2, s. 195—196) lausuu po. suhteessa, että »2 momentin määrittelemä rikos ei edellytä yksilön etujen vaarantamista vaan rikosten rangaistavuuden perustana on sen yhteiskunnan eduille aiheuttama vaara». Tämän mukaan hän katsoo n.s. luottokiskonnan kuuluvaksi sosiaaliskontaa koskevaan lainsäädäntöön. Siitä seikasta, että jokin teko vaarantaa yhteiskunnan etuja, ei vielä voida päätellä, ettei se samalla vaaranna yksilön etuja. Ei mikään estä sitä, että rangaistussuoja on merkitykseltään kaksitahoinen, t.s. että sillä pyritään suojelemaan kahta eri intressiä yhtäaikaisesti. Tällainen tarkoitus ilmenee käsitykseni mukaan nimenomaan RL 38 luv. 10 §:n 2 mom. säännöksestä, joka, kuten olen maininnut, on niin kiinteässä yhteydessä 1. momentin säännökseen, että sitä on ymmärtääkseni pidettävä tämän säännöksen täydennyssäännöksenä.

³⁷ Näin Tuomivaara, Lakimies 1959, s. 888.

käli kaikki luottokiskonta rangaistaisiin RL 38 luvun 10 §:n 2 momentin nojalla, saatettaisiin joutua yllättäviin tuloksiin. Esinekiskonnassahan ovat kaikki tekemuodot rangaistavia, mikäli muut edellytykset ovat olemassa, mutta 2 momentin tarkoittamassa luottokiskonnassa ovat rangaistavia vain sellaiset tekemuodot, jotka samalla ovat julkisen valvonnan alaisten rahalaitosten luotonantomuotoja. Siten on 2 momentin sovellutusala suppeampi kuin 1 momentin ja jos jokin luotonantomuoto poistettaisiin pankkien käytännöstä, poistuisi myös siinä muodossa tehty yksilöluottokiskonta rangaistavan kiskonnan piiristä. Sellainen ei voine olla lainsäätäjän tarkoitus. Sen tähden uskaltaneekin päätellä, että yksilöluottokiskonta on rangaistava 1 momentin mukaan ja sosiaaliluottokiskonta 2 momentin mukaan, varsinkin kun lain sanamuotoon ei aseta sille mitään estettä. Sisältyyhän 1 momenttiin yksilöluottokiskonnan täydellinen tunnusmerkistö. Jos molemmat tunnusmerkistöt sopivat tekoon, lienee kysymyksessä kaksi yhdellä teolla tehtyä kiskomisrikosta, sillä tässä tuskin voidaan puhua saman rikoksen erilaisista tekemuodoista, kuten esim. konkurssi-rikoksessa on asianlaita.³⁸

Itse lain sanonnasta — «samanlaisessa velanannossa» — tehtyi-hin huomioihin nähden on sanottava, että niissä mainittuja luotonantomuotoja tärkeämpänä on pidettävä luotonantojen samanlaisuutta arvosteltaessa kysymystä siitä, kuinka suuri tappionvaara (risico) lainanantajalla on lainan myöntäessään. Tähän kysymykseen liittyy taas läheisesti kysymys vakuudesta. Ja tämän kysymyksen selvittely saattaa vuorostaan johtaa siihen tulokseen, että jos laina annetaan sellaisissa olosuhteissa, ettei mikään julkisen valvonnan alainen luottolaitos myöntäisi lainaa vastaavissa olosuhteissa, «niin silloin ei siinä vaadittua korkoa voida enää verrata mihinkään julkisen valvonnan alaisen luottolaitoksen edustamaan korkoon, koska samanlaista velanantoa ei ole».³⁹ Meillä on tässä siis juuri sellainen tapaus olemassa, johon RL 38 luv. 10 §:n 2

³⁸ Tuomivaara, Lakimies 1959, s. 887—888.

³⁹ Salmiala, Defensor legis 1958, oik.tap. n:o 2, s. 17—18.

mom. säännöstä ei voida lainkaan soveltaa. Teosta voidaan tällöin rangaista 1 momentin perusteella, mikäli teko toteuttaa siinä mainitun rikoksen tunnusmerkistön. Jos taas tekoon ei sovellu enempää 1. kuin 2. momentinkaan säännös, niin teko on ilmeisesti silloin sellaista suhtautumista, jota lainsäätäjällä ei ole katsonut syytä olevan kriminalisoida. Ja vaikka RL 38 luv. 2 mom. säännös ei ole annettu yksinomaan yksilökiskonnan estämiseksi, vaan myös koron säännöstelemiseksi, niin lainsäätäjän ensisijaisena pyrkimyksenä on ollut, niin kuin edellä olen maininnut, antaa suojaa yksityiselle henkilölle koronkiskomiselta. Tämä nimenomaan siitä syystä, että monen monissa tapauksissa saattaa käydä mahdottomaksi toteuttaa, että velaksiannossa on käytetty pulaa tai muita lain mainitsemia olosuhteita tai että velalliselle on syntynyt velanantosopimuksesta vahinkoa k.o. olosuhteissa. Tällaisten tapausten varalta onkin ollut välttämätöntä antaa täydennyssäännös. Tämä säännös eli siis 2 mom. ei voi olla 1. mom. kanssa ideaalikonkurrenssin suhteessa, sillä jos lainsäätäjän kohtuuttomaksi leimaama korko on otettu tai edustettu 1 mom. mainittuja keinoja käyttämällä ja varallisuusvahinkoa tällöin aiheutettu, niin teosta on silloin rangaistava 1 momentin perusteella. Jos taas velanannossa on *muuten* otettu tai edustettu kohtuutonta korkoa eli siis sellaista korkoa, mikä huomattavasti ylittää 2. mom. mukaan säännöstellyn koron, niin teosta on tietysti rangaistava silloin 2 mom. säännöksen nojalla. Jo lain sanonta «muuten velanannossa» käsittääkseni osoittaa, että säännökset ovat toistensa poissulkevia, t.s. vain jompaa kumpaa voidaan soveltaa kussakin yksittäistapauksessa. Sen sijaan niinhyvin RL 38 luv. 1. mom. käsittävä teko kuin saman luvun 2. mom. mainitsema teko muodostavat ideaalikonkurrenssin varsinaisen säännöstelyrikoksen kanssa, milloin määrätty suhtautuminen käsittää niinhyvin kiskomisen kuin säännöstelymääräysten rikkomisen samanaikaisesti. Oikeuskäytäntömme antaa tästä seuraavan erinomaisen esimerkin:

Virallisen syyttäjän syytteestä *Helsingin RO 28. 4. 1947* julistamassaan päätöksessä lausui selvitetyn, että syytetty oli vuonna 1946 ja tammikuussa 1947 Helsingissä, antaessaan eri henkilöille

lyhytaikaisia, muutamasta päivästä useaan kuukauteen kestäviä rahalainoja edustanut itselleen keskimäärin 20 prosentin koron velka-ajasta riippumatta ja säännöstelymääräysten vastaisesti ottanut lainojen pantiksi valtion ostokortteja. Sen vuoksi RO, ottaen huomioon yleisistä kansanhuoltoon koskevista säännöstelymääräyksistä 24. 4. 1942 annetun valtioneuvoston päätöksen määräykset, rikoslain 38 luvun 10 §:n ja 7 luvun 2 §:n sekä säännöstelyrikosten rankaisemisesta annetun lain 2 §:n 4 momentin ja 4 §:n nojalla tuomitsi sttyn jatketusta kiskomisesta, johon *sisältyi* jatkettu erittäin lieventävien asianhaarojen vallitessa tehty säännöstelyrikos, 4 kuukaudeksi vankeuteen sekä velvoitti hänet menettämään valtiolle rikoksen hänelle tuottamana taloudellisena hyötynä 3000 markkaa. *Turun HO* jätti 17. 1. 1949 antamallaan päätöksellä asian RO:n päätöksen lopputuloksen varaan. HO:n päätös ei muulla tavalla eronnut RO:n päätöksestä, kuin että HO katsoi sttyn syyllistyneen kiskomiseen nimenomaan 38 luv. 10 §:n 1 mom. mainitulla tavalla. *KKO* lausui päätöksessään, että koska stty oli RO:n hänen viakseen lukemalla menettelyllä *yksin teoin* syyllistynyt siihen, että hän ilmoitettuna aikana oli kysymyksessä olevassa velanannossaan ottanut korkoa huomattavasti yli julkisen valvonnan alaisten luottolaitosten tuohon aikaan yleensä käyttämän koron, ja edellämainittuun säännöstelymääräysten rikkomiseen, *KKO* harkitsi oikeaksi rikoslain 38 luvun 10 §:n 2 momentin ja 7 luvun 1 ja 2 §:n sekä säännöstelyrikosten rankaisemisesta annetun lain 2 §:n 4 momentin ja 3 §:n nojalla vahvistaa sen lopputuloksen, johon alemmat oikeudet olivat asiasta johtuneet.⁴⁰

Kun RO lausui päätöksessään, että kiskomiseen *sisältyi* mainittu jatkettu säännöstelyrikos, niin RO on samoin kuin HO:kin katsonut, että kysymyksessä on lainkonkurrenssi kiskomisen ja säännöstelyrikoksen välillä, lähemmin sanoen siihen kuuluva konsumptatiivinen tapaus lainkonkurrenssia. Konsumptatiivisessa lainkonkurssenssin ryhmässä on keskeisimpänä esiintynyt kysymys siitä, ovatko loukkaamisen käsittävä rikos ja vaarantamisen käsittävä

⁴⁰ *KKO:n* päät. 13. 9. 1949, tied. n:o 274.

rikos toistensa syrjäyttävässä arvoastesuhteessa, t.s. sisältyykö jälkimmäinen rikos edelliseen sovellutukseen nähden. Tällaisena kysymyksenä on meillä 1940-luvulla, jolloin talouselämämme oli miltei kokonaissäännöstelyn alaisena, esiintynyt kysymys siitä, sisältyykö säännöstelyrikos varallisuusrikokseen, esim. varkauteen, varastetun tavaran kätkemiseen, kavaltamiseen ja petokseen, mitkä rikokset ovat säännöstely kautena usein esiintyneet säännöstelystä annettujen määräysten rikkomisen yhteydessä.⁴¹ Niinhyvin tietoisopissamme kuin oikeuskäytännössämmekin asetuttiin sille kannalle, ettei säännöstelyrikos voinut sisältyä varallisuusrikokseen, vaan tapauksissa, joissa suhtautuminen samanaikaisesti käsitti niin hyvin säännöstely- kuin varallisuusrikoksenkin, nämä oli katsottava tehdyiksi yksin teoin, t.s. ne muodostivat keskenään ideaalikonkurrenssin.⁴² Näin on KKO ratkaissut myös edelläselostetun tapauksen. KKO:n omaksumaa kantaa onkin pidettävä ehdottomasti oikeana, sillä kun säännöstelymääräysten tahallisella rikkomisella on vaarannettu väestön toimeentuloa poikkeuksellisissa olosuhteissa ja varallisuuteen kohdistuvilla rikoksilla omistus- tai hallintaoikeutta, niin suhtautumisella on samanaikaisesti loukattu ja vaarannettu erilaisia intressejä, minkä vuoksi säännöstelymääräysten rikkomisen käsittävä vaarantamisrikos ei voi sisältyä loukkaamisen käsittävään varallisuusrikokseen. Ideaalikonkurrenssin mainittujen rikosten välillä voidaan päätellä olevan nimenomaan siitä syystä, että säännöstelyrikos on yleisvaarallinen rikos, joten se ei koskaan voi sisältyä loukkaamisen käsittävään rikokseen, vaan muodostaa sen kanssa ideaalikonkurrenssin.

RL 38 luv. 10 §:n 2 mom. säännös ei aseta teon rangaistavuudelle, ellei ole kysymyksessä n.s. jälkikiskontaa, muuta edellytystä kuin että on otettu tai edustettu sellaista korkoa, mikä huomattavasti ylittää säännöksessä lähemmin mainitun käyvän koron. Tarkastellessani tässä edellä 10 §:n 1. ja 2. momentissa kuvattujen

⁴¹ Varallisuusrikosten lisäksi on tarkastelun kohteena ollut myös väärennyksirikoksen ja säännöstelyrikoksen keskinäinen konkurrenssisuhde.

⁴² Ks. tieteisoppiin ja oikeuskäytäntöön nähden lähemmin *Livson*, Näennäinen rikoskonkurrenssi, s. 81—85.

tekojen keskinäistä suhdetta, tulin jo maininneeksi jälkimmäiseen säännökseen kuuluvan käsitteen «samanlainen velaksi-anto» ja mitä sillä ymmärretään. Mutta lisäksi on selvitettävä, mitä muuta mahdollisesti sisältyy säännöksessä mainittuun käyvän koron käsitteeseen.

Käyvällä korolla ymmärretään yleensä sitä pääoman käytöstä maksettavaa hintaa, joka talouselämässä määräytyy tarjonnan ja kysynnän lain mukaan. Mutta tapauksissa, joissa lainsäätäjä on säännöstellyt koron, se ei määräydy vapaiden rahamarkkinoiden lakien ja periaatteiden mukaan, vaan sen mukaan, miksi lainsäätäjä sen määrää. Lainsäätäjä on luottokiskontaa sisältävässä 2 momentin tunnusmerkistössä määrännyt sen koroksi, mitä julkisen valvonnan alaiset luottolaitokset samanlaisessa velaksiannossa yleensä soveltavat. Ja vaikka Suomen Pankki onkin meillä valitsevan rahataloudellisen säännöstelyn aikana rediskontopolitiikassaan tosiasiallisesti säännöstellyt pankkien lainauskoron, niin kun luottokiskontaa koskevan 2 mom. säännöksessä ei ole millään tavalla määrätty, miten siinä mainitun käyvän koron on muodostuttava, niin käyväksi koroksi on ehdottomasti katsottava, niin kuin k.o. säännöksessä nimenomaan lausutaan, julkisen valvonnan alaisten luottolaitosten samanlaisessa velanannossa yleensä soveltamaa korkoa. Mittapuuna on siis pidettävä puheenaolevassa säännöksessä määrättyä korkokantaa.⁴³

⁴³ Kosketellussa suhteessa *Salmiala* on esittänyt sen mielipiteen, että »asetuttaessa edellä omaksutulle kannalle lienee — — — oikeinta katsoa, jotta päästäisiin mahdollisimman lähelle lain ratiota, että mitä enemmän keskuspankin sanelema käypä korko poikkeaa siitä korosta, mikä olisi kysynnän ja tarjonnan lain mukainen hinta rahasta luottolaitosten velanannossa, sitä suuremman tulee olla käyvän koron ja velanannossa edustetun koron välisen eron, jotta olisi olemassa RL 38 luv. 10 § 2 mom:n tarkoittama koronkiskonta». Tätä ajatustaan hän perustelee sillä, että »lainsäätäjä ei ole tarkoittanut antaessaan RL 38 luv. 10 §:n 2 mom:ille sen nykyisen sisällön, että Suomen Pankki määräisi diktatoorisesti lainauskoron, vaan se on lähtenyt siitä ajatuksesta, että korko määräytyisi luonnollisesti taloudellisten lakien mukaan.» Hän päättää tarkastelunsa tältä osin seuraavasti: »Voidaankin ehkä sanoa, että pidettäessä mittapuuna kysynnän ja tarjonnan lain kanssa

Mutta mikä tahansa vähäinenkin säännöksessä mainitun käyvän koron ylittäminen ei vielä suinkaan tee suhtautumista kiskomiseksi. Säännöksessä lausutaankin, että otetun tai edustetun koron tulee olla huomattavasti siinä mainittua käypää korkoa suurempi, jotta menettely voitaisiin pitää kiskomisena. 2. momentissa mainitun ja yksittäistapauksessa vaaditun koron eron tulee siis olla räikeä,⁴⁴ jotta voitaisiin puhua kiskomisesta. Kun säännöksessä ei ole tämän tarkemmin määritelty, milloin vaaditun ja käyvän koron on katsottava olevan epäsuhteessa toisiinsa, niin kysymyksen ratkaisu on siten kussakin yksittäistapauksessa jätetty olennaisesti lainkäyttäjän vapaasta harkinnasta riippuvaksi. Kahdesta KKO:n vuonna 1934 antamasta päätöksestä ilmenee, että korkeimmaksi sallituksi koroksi on katsottu 12 %:n vuotuinen korko.⁴⁵ Eräässä KKO:n päätöksessä vuodelta 1957 jopa 14 %:n korkoa on pidetty sallittavana.⁴⁶ Pankkien korko samanlaisessa velaksiannossa on mainittuna aikana ollut 8 %.⁴⁷

RL 38 luv. 10 §:n 2 momentin säännöksen mukaan koronkiskomiseen syyllistyy se, joka velanannossa on ottanut tai itselleen tai

ristiriidassa olevaa Suomen Pankin määräämää »käypää» korkoa, RL 38 luv. 10 § 2 mom:ia sovelletaan lain hengen vastaisesti». *Salmiala*, Defensor legis 1958, oik.tap. n:o 2, s. 15—16. — Käsitykseni mukaan on syytä pitäytyä jyrkästi 2 momentin sanonnassa siitäkin huolimatta, että vuoden 1931 valtiopäivillä esitetyistä lausunnoista voitaisiin päätellä, että jos k.o. säännöstä tulkittaisiin nykyisissä olosuhteissa kirjaimellisesti, niin jouduttaisiin ristiiriitaan sen kanssa, mitä käyvällä korolla on tarkoitettu lakia säädettyessä. Perustan tämän käsitykseni siihen, että jos 2 momenttia tulkittaisiin ehdotetulla tavalla, niin silloin saatettaisiin etäännyä niin kauas säännöksen sananmukaisesta määräyksestä, että sitä tuskin kävisi lainkaan soveltaminen. Sellainen tulkinta voisi myös johtaa siihen, että tuomioistuinten prejudikaatturi tulisi varsin horjuvaksi.

⁴⁴ Ks. *Salmiala*, Defensor legis 1958, oik.tap. n:o 2, s. 18—19; *Honkasalo*, e.m.t., s. 63; *Alanen*, Luottokiskonnasta, Lakimies 1939, s. 201.

⁴⁵ KKO:n päät. 18. 5. 1934, tied. n:o 279 ja 9. 10. 1934, tied. n:o 453.

⁴⁶ Ks. KKO:n päät. 25. 4. 1957, tied. n:o 38.

⁴⁷ Käsitykseni mukaan korko ei saisi ylittää julkisen valvonnan alaisen luottolaitosten vastaavanlaisessa velaksiannossa perimää käypää korkoa enemmän kuin korkeintaan 4 %:n vuotuisella korolla.

toiselle edustanut korkoa tai muuta hyvitystä huomattavasti yli siinä lähemmin määritellyn käyvän koron. Kun laki käyttää sanontaa — korkoa tai *muuta hyvitystä* —, niin koron kanssa on rinnastettu määrätynlainen hyvitys. Ilmeistä on, että korkoon verrattavana hyvityksenä voidaan pitää vain sellaista varallisuus-etua, joka on hyvitystä pääoman käytöstä.⁴⁸ Tällainen hyvitys saattaa esiintyä esim. provisionina, lainan uusimismaksuna, dis-kontoimismaksuna ja lainanantajan hyväkseen lukemana pääoman alennuksena. Lain tarkoittamana hyvityksenä on myös pidettävä velallisen velkojan hyväksi tekemää työsuoritusta. Jotta työ- tai muuta palvelusta voitaisiin pitää korkoon rinnastettavana hyvi-tyksenä, tulee palveluksella olla varallisuusarvoa. Korkoon ver-rattavana hyvityksenä ei sitävastoin voida pitää niitä todellisia kustannuksia, joita velkojalla on ollut välittömästi velanantoon liittyvinä esim. matkoista, vakuuden tarkastamisesta ja muista sellaisista tehtävistä, jotka välittömästi liittyvät välttämättöminä velanantojärjestelyihin. Eräänä tällaisena on pidetty niitä kus-tannuksia, jotka velanantajalla on ollut varojen siirrosta luotto-laitoksesta toiseen. Tarkasteltaessa kussakin yksittäistapauksessa kysymystä siitä, onko vaadittua tai saatua etua pidettävä lain tar-koittamana hyvityksenä tai ei, on noudatettava periaatetta, jonka mukaan korkona tai siihen verrattavana hyvityksenä on pidettävä vain sellaista taloudellista etua, joka tosiasiallisesti on hyvitystä pääoman käytöstä.⁴⁹ Tässä suhteessa on syytä huomioida seuraava tapaus oikeuskäytännöstämme:

Sjä oli *Helsingin RO*:ssa lausunut, että stty oli Helsingin kau-pungissa harjoittaessaan lainanvälitystoimintaa ja välittäessään eri henkilöiden talletuksia 6 kuukaudeksi kerrallaan Punkalaitumen säästöpankkiin ja Punkalaitumen osuuskassaan ehdolla, että sääs-töpankin ja osuuskassan tuli antaa saman suuruiset rahamäärät velaksi stty:n nimeämille henkilöille, edustanut itselleen ja talletta-

⁴⁸ *Salmiala*, Defensor legis 1931, s. 45 ja 1958, oik.tap. n:o 2, s. 17; *Ala-nen*, Lakimies 1939, s. 201.

⁴⁹ *Salmiala*, v.m.k., s. 17.

jille rahalaitoksen maksaman talletuskoron sekä velansaajan suoritettujen lisäkoron, indeksikorotuksen ja kulujen muodossa hyvitystä seuraavasti:

1) säästöpankkiin helmikuussa 1953 elokuuhun 1954 talletetulle 1.500.000 markan pääomalle, jota vastaavan rahamäärän säästöpankki oli antanut velaksi A. B:lle, noin 15,75 %:n vuotuista korkoa vastaavat 354.115 markkaa,

2) säästöpankkiin helmikuusta 1953 maaliskuuhun 1955 talletetulle 4.000.000 markan ja syyskuusta 1953 niin ikään maaliskuuhun 1955 talletetulle 8.000.000 markan pääomalle, joita vastaavat rahamäärät säästöpankki oli antanut velaksi L-A nimiselle yhtiölle tai sen toimitusjohtajalle V. R:lle, indeksikorotusta lukuunottamatta 12 %:n vuotuista korkoa vastaavan hyvityksen,

3) osuuskassaan maaliskuusta 1953 maaliskuuhun 1954 talletetulle 12.000.000 markan, maaliskuusta 1954 saman vuoden syyskuuhun talletetulle 10.000.000 markan ja syyskuusta 1954 maaliskuuhun 1955 talletetuille 4.000.000 ja 1.000.000 markan pääomille, joita vastaavat rahamäärät osuuskassa oli antanut velaksi selvittämättä jääneille henkilöille, niin ikään 12 %:n vuotuista korkoa vastaavan hyvityksen sekä

4) osuuskassaan helmikuusta 1954 seuranneeseen elokuuhun talletetulle 5.000.000 markan pääomalle, jota vastaavan rahamäärän osuuskassa oli antanut velaksi Punkalaitumen kunnalle, 17,75 %:n vuotuista korkoa vastaavat 443.750 markkaa, eli korkoa ja muuta hyvitystä huomattavasti yli julkisen valvonnan alaisten luottolaitosten samanlaisessa velanannossa korkoa koskevan sopimuksen syntymisen aikaan yleensä perimän käyvän koron.

Tämän vuoksi sjä, katsoen sttyn rikollisen toiminnan tavanomaiseksi, oli vaatinut, että stty tuomittaisiin rangaistukseen tavanomaisesta kiskomisesta ja menettämään valtiolle rikoksen hänelle tuottama taloudellinen hyöty.

RO katsoi 5. 7. 1956 julistamassaan päätöksessä selvitettyksi, että stty tosin oli lainanvälitystoimintaa harjoittaessaan edustanut itselleen ja talletettujen varojen omistajille, huomioon ottaen myös

hänen liikaa nostamansa indeksikorotukset, 1) kohdassa mainitussa tapauksessa 13,14 %:n, 2 ja 3) kohdassa mainituissa tapauksissa 12 %:n sekä 4) kohdassa mainitussa tapauksessa 14,45 %:n vuotuista korkoa vastaavan hyvityksen, mutta koska näiden korkomäärien ei voitu katsoa huomattavasti ylittäneen julkisen tarkastuksen alaisten luottolaitosten samanlaisessa velaksiannossa korkoa koskevan sopimuksen syntymisen aikaan yleensä perimää käypää korkoa, niin RO hylkäsi syytteen.

Helsingin HO:n, jonka tutkittavaksi sija saattoi asian, päätös 5. 12. 1956 oli asiassa seuraava:

Koska oli jäänyt näyttämättä, että stty olisi kysymyksessä olevissa tapauksissa edustanut itselleen välityspalkkiona 6 kuukaudeksi talletetusta pääomasta enemmän kuin 2 %, minkä määrän ei voitu katsoa olevan ilmeisessä epäsuhteessa hänen välitystoimesaan suorittamiinsa tehtäviin, taikka, huomioon ottaen ettei tuota välityspalkkiota eikä esitettyyn selvitykseen katsoen myöskään sitä hyvitystä, jonka tallettaja oli saanut virallisen tukkuhinta-indeksin nousua vastaavasta rahanarvon alenemisesta sekä hänelle varojen siirrosta luottolaitoksesta toiseen ja muutoin velanannon yhteydessä aiheutuneista erityisistä kustannuksista, ollut luettava koroksi, tallettajille talletuskorkona ja siihen verrattavana muuna hyvityksenä yhteensä enemmän kuin 1) ja 4) kohdassa mainituissa tapauksissa noin 14 %:n vuotuista korkoa vastaavat rahamäärät, HO näillä ja RO:n mainitsemilla perusteilla jätti asian RO:n päätöksen lopputuloksen varaan.

KKO (oikeusneuvokset *Kekomäki, Mali, Alatalo, Eskola* ja *Nyberg*), joka äänestyksen jälkeen myönsi sijaalle muutoksenhaku-luvan, tutki asian; ja koskei stty ollut antanut lainaksi omia rahojaan eikä oltu selvitetty hänen olleen sillä tavalla yhteistoiminnassa varsinaisina lainanantajina olleiden henkilöiden kanssa, että hänen puheena olevien lainojen järjestelystä itselleen edustamia välityspalkkiotakin olisi pidettävä lainansaajilta perittyinä korkohyvityksinä, *KKO* näillä ja muutoin alempien oikeuksien mainitse-

milla perusteilla katsoi, ettei oltu esitetty syytä muuttaa HO:n päätöksen lopputulosta, jonka varaan asia siis jäi.⁵⁰

Selostetussa ratkaisussa lausutaan m.m., ettei sitä hyvitystä, jonka tallettaja oli saanut virallisen tukkuhintaaindeksin nousua vastaavasta rahanarvon alenemisesta ollut luettava koroksi. Tässä päätöksessä on t.s. asetettu sille kannalle, ettei indeksihyvitystä voida pitää sellaisena hyvityksenä, joka RL 38 luv. 10 §:n 2 momentin mukaan on korkoon verrattavaa *muuta hyvitystä*. Mainittua oikeustapausta kommentoidessaan *Salmiala* lausuu, että sovittu indeksihyvitys ei tosiasiallisesti tarkoita muuta kuin että velallisen on maksettava takaisin yhtä paljon ja yhtä hyvää kuin mitä hän on saanut. Hän viittaa lisäksi KK 9 luv. 2 §:n säännökseen, jossa säädettiin, että velka on takaisin maksettava «lajiltaan samana, yhtä hyvänä ja täysimääräisenä».⁵¹ Käsitykseni mukaan tätä mielipidettä onkin pidettävä ehdottomasti oikeana, sillä viralliseen indeksilaskentaan perustuva ehto on yksinomaan itse velaksiannetusta pääomasta eikä suinkaan pääoman käytön korvauksesta tehty ehto. Jotta määrättyä hyvitystä voitaisiin pitää korkona, niin sen täytyy olla luonteeltaan ja tarkoitukseltaan identtinen koron kanssa. Hyvitystä voidaan pitää sellaisena vain silloin, kun se on korvausta pääoman käytöstä.

Kirjoituksessaan «Om indexklausuler och otillbörliga villkor» *Godenhielm* päättelee kosketellussa suhteessa, että itse indeksiklausulin sellaisenaan ei voida katsoa olevan RL 38 luv. 10 §:n 2 mom. säännöksen alainen, mutta milloin korko ja indeksihyvitys yhteenlaskettuna jossain yksittäistapauksessa siihen liittyvät olosuhteet huomioonottaen nousee kohtuuttoman korkeaan määrään, niin sen periminen saattaa olla kiskomista.⁵² Hän siis t.s. katsoo, että lain tarkoittamana muuna hyvityksenä voi olla myös indeksihyvitys. Tätä mielipidettä hän perustelee sillä, että vaikkakin KK 9 luv. 2 §:ssä, joka on kumottu velkakirjalain voimaannpanosta

⁵⁰ KKO:n päät. 25. 4. 1957, tied. n:o 38.

⁵¹ *Salmiala*, v.m.k., s. 17.

⁵² *Godenhielm*, m.k., JFT 1959, s. 169.

1947 annetun lain 2 §:n säännöksessä, sanotaankin, että velka on maksettava takaisin «lajiltaan samana, yhtä hyvänä ja täysimääräisenä», niin siitä riippumatta on velvoiteoikeudessa pidetty valitsevana n.s. nominalistista periaatetta, jonka mukaan esim. markka on aina markka, t.s. rahan yksikköarvo määräytyy aina nimellisarvonsa mukaisesti. Lisäksi hän vetoaa siihen, että indeksihyvitystä on vero-oikeudellisesti pidetty verotettavana tulona, mikä sekin käsityksen mukaan puhuu osaltaan sen puolesta, että indeksihyvitys voitaneen periaatteessa rinnastaa koron kanssa.⁵³

Indeksihyvitys on meillä oikeuskäytännön tunnustama, milloin se perustuu viralliseen indeksilaskentaan. Indeksiehtoa käyttävät niin hyvin yksityiset kuin luottolaitoksetkin velanannossa riippumatta siitä, onko velvoiteoikeudessa pidettävä valitsevana nominalistista periaatetta tai valoristista järjestelmää. Vielä vähemmän indeksihyvityksen oikeudellinen luonne määräytyy sen mukaan, onko sellainen hyvitys verotettavaa tuloa vai ei. Siitä, että se on verotettavaa tuloa, ei vielä voida mitään päätellä sen oikeudellisesta luonteesta, sillä valtiovalta voi määrätä, jos katsoo sen tarpeelliseksi, minkä edun tahansa verotettavaksi tuloksi tai verottaa mitä varallisuusarvoista kohdetta hyvänsä. Sensijaan on KK 9 luv. 2 §:n säännöksessä omaksutulla periaatteella, siitä huolimatta, että itse säännös on kumottu, ensiarvoinen merkitys tarkasteltavanakin olevassa kysymyksessä. Teoksessaan «Velkakirjalaki» *Hakulinen* toteaaakin aivan oikein, että KK 9 luv. 2 §:ssä lausuttu periaate «jää tietenkin lainkohdan kumoutumisesta huolimatta edelleenkin voimaan».⁵⁴ Tätä enempää kuin mitään muutakaan oikeudellista kysymystä ei käy ratkaiseminen sellaisilla teoreettisilla rakennelmilla, jotka ovat vieraita sille järjestelylle, mikä käytännön elämässä on kohtuulliseksi katsottu.

Tarkasteltavana olevassa ratkaisussa on lausuttu se käsitys, että kun lainvälittäjä on ottanut itselleen välityspalkkiona 6

⁵³ *Godenhielm*, m.k., JFT 1959, s. 168.

⁵⁴ *Hakulinen*, m.t., s. 237, missä hän vielä lausuu k.o. säännöksestä, että se on sisältänyt tärkeän velaksiannon luonnetta kuvastavan oikeussäännön.

kuukaudeksi hankkimastaan lainasta 2 %, niin tätä määrää ei voida katsoa kohtuuttomaksi hänen mainitussa välitystoimessa suorittamansa tehtävät huomioonottaen. Lisäksi ilmenee päätöksestä, että kun stty ei ole antanut lainaksi omia rahojaan⁵⁵ eikä oltu selvitetty hänen olleen sillä tavalla yhteistoiminnassa varsinaisina lainanantajina olleiden henkilöiden kanssa, että hänen lainojen järjestelystä itselleen edustamia välityspalkkioitakin olisi pidettävä korkohyvityksenä, niin hänen ei voitu katsoa syyllistyneen kiskomiseen. Herää kysymys siitä, milloin välittäjän on katsottava olevan yhteistoiminnassa varsinaisen velanantajan kanssa?

Luottokiskonnassa esiintyy yleensä sama henkilö sekä lainanantajana että sopimuksen tekijänä. Välipuheen solmijana voi kuitenkin yhtä hyvin olla muukin henkilö kuin lainanantaja, esim. lainanantajan holhooja tai oikeuden määräämä uskottu mies, asiamies ja lainanvälittäjä. Kiskomisrikoksen tekijänä voi näet olla niin hyvin RL 38 luv. 10 §:n 1. kuin 2. momentin mukaan se, joka on ottanut tahi itselleen tai toiselle edustanut kohtuutonta etua siten, kuin noissa säännöksissä lähemmin mainitaan. Mutta kiskominen saattaa tapahtua myös siten, että velansaaaja joutuu maksamaan hyvitystä lainasta kahdelle tai useammalle eri henkilölle. Jos tällaisessa tapauksessa lainan käytöstä korkoa tai siihen verrattavaa hyvitystä saaneet ovat tietoisia siitä, että heidän velansaaajalta ottamansa tai edustamansa korvaukset pääoman käytöstä yhteenlaskettuina huomattavasti ylittävät 2. momentissa mainitun käyvän koron, niin he ovat tällöin syyllistyneet luottokiskontaan. *Forsman* on tässä yhteydessä kosketellut kysymystä siitä, voi-

⁵⁵ Ks. *Forsman*, s. 501, missä hän lausuu kosketellussa suhteessa, että on samantekevää, ottaako lainanantaja itse vastaan hyvityksen velasta tai jättääkö hän sen kolmannen miehen (välittäjän) tehtäväksi. Hän mainitsee, että on hyvinkin tavallista, että koronkiskuri antaa sen kuvan velalliselle, ettei hänellä ole lainata rahoja, mutta että hän voi hankkia lainan. Tämän vuoksi, sanoo *Forsman*, lainkäyttäjän tehtävänä on kussakin yksittäistapauksessa ratkaista, onko asiamies lainanannossa todellisuudessa lainanantaja itse, tai siinä tapauksessa, että asiamies on todella olemassa, toimiiko hän yhteisymmärryksessä lainanantajan kanssa, kiskomista harjoittaakseen.

daanko sitä palkkiota, jonka asiamies (lainanvälittäjä) ottaa kiskurilainan (ockerlån) hankkimisesta, pitää koronkiskomisena? Hänen käsityksensä mukaan sanottua palkkiota ei voida pitää koronkiskomisena, ellei asiamies ole salaisesti liittoutunut (står i maskopi) lainanantajan kanssa,⁵⁶ t.s. elleivät he yhteisymmärryksessä ota tai edusta häneltä sellaista hyvitystä, jota on pidettävä kiskomisena. Milloin mainittua yhteisymmärrystä ei ole, niin palkkiota lainan välittämisestä ei voida tietenkään katsoa koroksi, mutta se joka välittää lainan, t.s. saattaa toistensa yhteyteen lainanantajan ja lainansaajan tietoisena siitä, että kysymyksessä on n.s. kiskurilaina, syyllistyy luottokiskonnin avunantoon.

RL 38 luv. 10 §:n 2. momentin mukaan kiskomiseen syyllistyy myös se, joka tietäen saamisen kiskomisen kautta syntyneeksi, käyttää hyväkseen tai luovuttaa sellaisen, toiselta saamansa saamisen. Tällaista suhtautumista nimitetään *jälkikiskonnaksi*. Teko edellyttää subjektiivisessa suhteessa niin kuin kiskominen yleensä tahallisuutta. Tahallisuus käsittää tässä tapauksessa tietoisuuden siitä, että saatava on kiskomisen kautta syntynyt. Tässä suhteessa riittää dolus eventualis, t.s. että tekijä pitää mahdollisena, että saaminen on kiskomisen kautta syntynyt, mutta käyttää siitä huolimatta sen hyväkseen tai luovuttaa toiselle.⁵⁷ Tahallisuus ei välttämättömästi edellytä, jotta teosta seuraisi rangaistus, että tekijän tulisi jo saamisen saadessaan olla tietoinen siitä, että se on syntynyt kiskomisen kautta. Tässä suhteessa riittää, että tekijä on saamisen saatuaan tullut tietämään mainitun seikan, mutta siitä huolimatta käyttää sen hyväkseen tai luovuttaa toiselle.

Jälkikiskonta edellyttää objektiivisessa suhteessa, että tekijä saa itselleen saamisen, joka on kiskomisen kautta syntynyt, ja käyttää sen hyväkseen tai luovuttaa toiselle. Rangaistavuutta silmällä pitäen on yhdentekevää, millä saannolla tekijä on saatavan itselleen saanut. Olkoonpa, että, hän on saanut sen kaupalla, vaih-

⁵⁶ Forsman, s. 500.

⁵⁷ Alanen, e.m.k., s. 204.

dolla, lahjana tai perintönä. Merkitystä vailla on myöskin se seikka, onko tekijä saanut sen välittömästi kiskomiseen syyllistyneeltä tai välikäden kautta.

Jälkikiskonta on katsottava täytetyksi niin pian kuin tekijä on käyttänyt saamisen hyväkseen tai luovuttanut sen toiselle. Hyväksikäyttäminen käsittää niin hyvin maksun vastaanottamisen kuin saamisen perimisen. Jälkimmäisessä tapauksessa tekoa on pidettävä täytettynä vain silloin, kun periminen toimitetaan viranomaiseen turvautumalla, t.s. saaminen peritään haasteella, tahi lainhaku- tai maksumääräysmenettelyä käyttäen. Pelkkää yksityisluontoista «karhuamista» ei sitävastoin voida pitää saatavan hyväksikäyttämisenä.

RL 38 luv. 10 §:n 2 momentissa on luotto- ja jälkikiskonnan rangaistavuudesta määrätty, että rangaistus näistä teoista olkoon sama kuin po. §:n 1 momentissa on säädetty. Rangaistukseen nähden viitataan tämän vuoksi siihen, mitä k.o. suhteessa olen maininnut edellä 1. momentissa kuvatun teon rangaistavuudesta.

Tieteisopissamme on pohdittu kysymystä siitä, onko sen, joka syyllistyy luottokiskontaan, menetettävä konfiskaatioseuraamuksena velalliselta saamansa korko kokonaisuudessaan vaiko vain siltä osalta, mikä ylittää lain salliman määrän. RL 38 luv. 10 § ei nykyisessä muodossaan sisällä minkäänlaista ohjetta sanotussa suhteessa. Koron menettämistä koskeva määräys jätettiin näet pois muutettaessa 10 §:n säännöstä 1923 annetulla lailla. Kun säännöksessä, sellaisena kuin se oli alkuperäisessä muodossaan, lausuttiin koron menettämisestä, että «hvad genom ocker förvärfvats gånge åter», niin tämä epämääräinen määräys herätti erimielisyyttä siitä, miten se olisi tulkittava. *Forsman* katsoi, että kun niin hyvin 1885 kuin 1888 valtiopäiville jätetyssä lakiesityksessä lausuttiin po. suhteessa, että «hvad utöfver laga räntä tagits, vare förbrutet», niin jos tästä kannasta olisi tahdottu luopua muutettaessa sanonta sellaiseksi kuin se tuli rikoslakiin, olisi siitä varmasti huomautettu valtiopäivillä. Tämän vuoksi *Forsman* asettui sille kannalle, että koron menettämisseuraamus saattoi kohdistua vain

oikeudettomasti saatuun osaan korosta.⁵⁸ *Serlachius-Särkilähti* oli sensijaan sitä mieltä, että po. säännöstä oli tulkittava 1734 vuoden lain KK:n 9 luv. 6 §:n pohjalta.⁵⁹ Tämän mukaan korko oli kokonaan menetettävä, milloin kysymyksessä oli kiskominen.

Kysymyksen käsittely lähti uudelta pohjalta, kun säädettiin laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista, mikä laki annettiin 13. 6. 1929. Sen 31 §:ssä säädetään, että jos joku säännöksessä lähemmin mainitulla tavalla on ottanut tai edustanut itselleen aineellista etua, joka on ilmeisessä epäsuhteessa siihen, mitä hän on antanut tai myöntänyt, ei täten syntynyt oikeustoimi sido sitä, jonka etua on loukattu. Tämän perusteella *Honkasalo* on asettunut sille kannalle, että kun oikeustoimi ei lainkaan sido sen uhriksi joutunutta, niin hän ei sen nojalla ole velvollinen minkäänlaiseen koronmaksuun. Jo suoritettu korko on rikoksen tuottamana taloudellisena hyötynä 2 luv. 16 §:n 1 mom. nojalla⁶⁰ julistettava valtiolle menetetyksi.⁶¹ Tälle kannalle on asettunut myös *Kivimäki*, jonka esityksestä voidaan empimättä päätellä, että vaikka kiskominen kohdistuukin velaksiannossa velkasumman käyttämisoikeuteen eikä velkasummaan sellaisenaan, niin siitä ei kuitenkaan seuraa, että velkoja saisi pitää sen osa korosta, jota on kohtuullisena pidettävä, sillä kun oikeustoimi on siitä annetun 31 §:n säännöksen mukaan käsitettävä kokonaisuutena («ei täten syntynyt oikeustoimi sido»), niin velanantaja menettää koron kokonaisuudessaan.⁶²

⁵⁸ *Forsman*, s. 512.

⁵⁹ *Serlachius-Särkilähti*, Rikosoikeus II, 2 (1914), s. 251.

⁶⁰ RL 2 luv. 16 §:n 1 mom. säädetään: »Rikoksen joko tekijälleen tai sille, jonka puolesta tahi hyväksi hän on toiminut, tuottama taloudellinen hyöty on oikeuden vapaan harkintansa mukaan arvioitava ja tuomittava menetetyksi, katsomatta siihen, onko syytettä sitä vastaan tehty, jonka puolesta rikoksentehtyjä on toiminut».

⁶¹ *Honkasalo*, Erinäisen rikokset, s. 63—64. Tämä kannanotto esiintyy jo k.o. teoksen ensimmäisessä painoksessa v. 1944, s. 54.

⁶² *Kivimäki*, s. 128—129.

Ajatusta, jonka mukaan velanantaja menettää koron kokonaisuudessaan on mielestäni pidettävä ehdottomasti oikeana. RL 2 luv. 16 §:ssä lausutun periaatteen mukaan «rikoksen tuottama taloudellinen hyöty on tuomittava menetetyksi», t.s. se hyöty, joka on rikoksella välittömästi saavutettu⁶³ on sellaisenaan konfiskoitava.⁶⁴ Vaikka konfiskaatiota onkin pidettävä luonteeltaan pääasiallisesti rikosoikeudellisena turvaamistoimenpiteenä, niin hyödyn menettäminen on pikemminkin erityinen lisärangaistus tarkoitukseltaan, eikä suinkaan turvaamistoimenpide. Se seikka, että loukatulle 9 luv. 1 §:n mukaan tuleva vahingonkorvaus on otettava konfiskoidusta omaisuudesta, milloin sitä ei voida saada rikoksen tekijältä, ei mitenkään muuta hyödyn konfiskaation rangaistus-

⁶³ *Honkasalo*, Rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn menettäminen, *Lakimies* 1948, s. 117. — *Saarni—Rytkölä* lausuu (Kesk.kysym. n:o 2/1957, *Lakimies* 1959, s. 199) että niin hyvin kiskomisrikoksen historiallinen kehitys kuin tietoisopissamme esitetyt mielipiteet näyttävät tukevan sitä kantaa, että syyllinen voidaan luottokiskonnan ollessa kysymyksessä velvoittaa korvaamaan asianomistajalle tai menettämään valtiolle vain se osa, mikä ylittää lain salliman koron tai hyvityksen. Tällaista johtopäätöstä ei voida käsittääkseni tehdä enempiä legiislatiivisen kehityksen kuin tietoisopinkaan osalta. Sikäli kuin koron menettämisestä on ollut itse laissa määräys, niin siinä on nimenomaan sanottu, että kiskomisella saatu on palautettava tai menetettävä. Oikeustoimilain 31 §:n säännös on omiaan ratkaisevalla tavalla tukemassa sitä käsitystä, että korko on kokonaan menetettävä. RL 2: 16, 1. voidaan pikemmin vedota mainitun kannan puolesta kuin sitä vastaan. Kun tietoisopissamme ei tiettävästi kukaan muu kuin Forsman ole ollut sillä kannalla, että vain yli kohtuullisen koron ylittävä määrä voitaisiin julistaa menetetyksi tai olisi palautettava, niin ei ymmärtääkseni voida silloin sanoa, että tietoisoppi on tukemassa Forsmanin esittämää ja k.o. kirjoittajan omaksu-
maa käsitystä.

⁶⁴ RL 2 luv. 16 §:n 1 momentissa säädetään, että se taloudellinen hyöty, mikä on julistettava menetetyksi, on oikeuden vapaan harkintansa mukaan arvioitava. Tämä määräys on ollut tuiki välttämättömän käytännöllisen tarpeen sanelema, sillä varsinkin niissä tapauksissa, joissa rikos on tehty tai sitä harjoitettu ammattimaisesti tai tavanomaisesti, ei voida tarkasti selvittää, paljonko rikosentekijä on rikollisella toiminnallaan hyötynyt. Tämän vuoksi ei rikoksen tuottamaa hyötyä saada muulla tavalla arvioiduksi, kuin turvautumalla vapaseen harkintaan.

seuraamusluonnetta. Mutta korko on kokonaisuudessaan kiskojalta otettava pois siihen katsomatta, onko konfiskaatio luonteeltaan rangaistus vai ei, sillä konfiskaatiolla on joka tapauksessa samoja vaikutuksia kuin rangaistuksellakin. Se näet osaltaan joka tapauksessa vaikuttaa niin hyvin yleis- kuin erityisestävästikin. Koronkiskojalle ei käy jättäminen minkäänlaista toivetta siitä, että hän «kävi miten kävi» saisi itselleen n.s. laillisen osan korosta. Olkoonpa niinkin, että niin hyvin 1884 vuoden rikoslakiehdotuksessa kuin hallituksen esityksessä vuosien 1885 ja 1888 valtiopäiville lausuttiin se ajatus, että korko on menetettävä vain laillisen koron ylimenevältä osalta, niin itse laissa on niin hyvin KK 9 luv. 6 §:ssä kuin RL 38 luv. 10 §:ssä sen alkuperäisessä muodossa julkituotu se ajatus, että kiskomisella saatu korko, eikä koron osa, on palautettava tai menetettävä. Tässä suhteessa on nimenomaan varallisuusoikeudellisista oikeustoimista annetun lain 31 §:n säännökselle annettava ratkaiseva merkitys. Kun kerran oikeustoimi, joka on säännöksessä mainitulla n.s. siviilikiskonnalla saatu aikaan, ei lainkaan sido loukattua, niin ei moiseen menettelyyn ryhtynyt voi saada minkäänlaista etua sopimuksesta.

C. RL 38 luv. 10 §:n 3 mom.

RL 38 luv. 10 §:n 3 momentissa puhutaan ammattimaisesta ja tavanomaisesta kiskomisesta. Rikosta sanotaan ammattimaiseksi, kun tekijällä sitä tehdessään on ollut tarkoituksena saada rikoksen jatkuvasta toistamisesta itselleen pysyviä tuloja.⁶⁵ Rikos on tavanomainen, milloin rikoksen toistaminen johtuu tekijään juurtuneesta taipumuksesta tai halusta tehdä se edelleenkin.⁶⁶ Kiskomisen lisäksi RL:ssa mainitaan ammattimaisuus ja tavanomaisuus vain

⁶⁵ Ks. *Kekomäki*, s. 23.

⁶⁶ Myös tämä määritelmä perustuu *Kekomäen* (s. 89—90) vastaavaan määritelmään: »Tavanomainen on rikos, joka on tehty tavanomaisesti, t.s. joka perustuu rikoksen toistamisesta tekijään juurtuneeseen taipumukseen tai haluun toistaa se edelleenkin».

varastetun tavaran kätkemisrikoksen (32 luv. 3 §) yhteydessä ja ammattimaisuus yksistään vielä valkoista orjakauppaa koskevan rikoksen (25 luv. 1a §) yhteydessä.⁶⁷ Ammattimaisuus jälkimmäisen kohdalla vaikuttaa rangaistuksen enentämisperusteena, kun sensijaan ammattimaisuus ja tavanomaisuus varastetun tavaran kätkemisenä ja kiskomisena muodostaa kummassakin tapauksessa erityisen rikostyyppin,⁶⁸ josta rangaistus on määrättävä rikollisesta toiminnasta kokonaisuudessaan eikä erikseen kustakin siihen kuuluvasta osateosta.⁶⁹ Jos siis joku harjoittaa kiskomista ammattimaisesti tai tavanomaisesti, niin hänet on RL 38 luv. 10 §:n 3 mom. nojalla tuomittava yhteen rangaistukseen koko rikollisesta toiminnastaan. Tämä kuitenkin edellyttää, että kaikkia ammattimaisesti tai tavanomaisesti tehtyjä osatekoja yhdistää joko tekijän yhtenäinen tarkoitus jatkaa rikollista toimintaansa pysyvien tulojen saamiseksi tai rikostekojen toistamisen tekijässä synnyttämä yhtenäinen taipumus tai halu tehdä niitä edelleenkin. Tästä lausuu *Kekomäki* tarkastellessaan kosketellussa suhteessa varastetun tavaran kätkemisrikosta seuraavasti:

«Jos — — — tekijä, välillä täydelleen luopuu jo kerran toteutetusta aikomuksestaan hankkia varastettua tavaraa kätkemällä

⁶⁷ Ks. myös väkijuomista 9. 2. 1932 annetun lain 77 §: »Joka ottaa väkijuomain luvattoman valmistuksen, maahantuonnin, kuljetuksen, myynnin, välittämisen tai kaupaksi tarjoamisen ammatikseen tahi tavakseen, rangaistakoon vankeudella vähintään kuudeksi kuukaudeksi ja menettäköön kansalaisluottamuksensa».

⁶⁸ Tällä kannalla ovat *Kekomäki* (s. 198), *Honkasalo* (Rikosoikeus II, s. 264) ja *Forsman* (s. 533). Toista mieltä ovat *Sundström-Salmiala* (Ammattimainen rikollisuus, s. 335) ja *Serlachius-Särkilähti* (Rikosoikeus I 1940, s. 245), jotka katsovat, että myöskin ammattimainen tai tavanomainen varastetun tavaran kätkeminen tai sellainen kiskominen muodostavat rangaistuksen enentämisperusteen.

⁶⁹ Sensijaan valkoista orjakauppaa koskeva RL 25 luv. 1 a §:n säännös ei yhdistä eri vapauden riistämisiä yhdeksi kokonaisuudeksi, vaan kustakin teosta on tuomittava erikseen rangaistus ammattimaisesta rikoksesta. Ks. *Kekomäki*, s. 187, viite 1. Ks. myös *Grottenfelt*, s. 172: »Vid brott mot person gäller såsom regel att rättskränkningens enhet — — — är anknuten vid den av brottet träffade personens enhet».

itselleen pysyviä tuloja tai kadotettuaan jostakin syystä kokonaan rikostekojen toistamiseen perustuvan taipumuksensa tai halunsa jatkaa edelleenkin rikollista toimintaansa, jälleen ryhtyy kätkemään varastettua tavaraa tavalla, josta käy päättelemisen, että rikos on nytkin ammattimainen tai tavanomainen, on katsottava, että tekijä on syyppää kahteen ammattimaiseen tai tavanomaiseen rikokseen, joista hänet on tuomittava rangaistukseen kummastakin erikseen realikonkurrensia koskevia säännöksiä noudattaen. Samoin on asianlaita, jos tekijä ammattimaisesta tai tavonomaisesta varastetun tavaran kätkemisestä rangaistukseen jo tuomittuna on uudelleen ottanut puheenalaisen kätkemisen ammatikseen tai tavakseen; kun on luonnollista, ettei tekijälle tuomittu rangaistus voi käsittää päätöksen julistamisen jälkeen tehtyjä rikostekoja, on katsottava, että viimeksi mainitut rikosteot muodostavat oman erillisen ykseytensä.«⁷⁰ Tässä lausuttua ajatusta käy luonnollisesti vastaavasti soveltaminen ammattimaisesti tai tavanomaisesti harjoitettuun kiskomisrikokseen.⁷¹ Jotta tekijä voitaisiin tuomita koko kiskomistoiminnastaan yhteen ainoaan rangaistukseen, niin edellytyksenä on aikaisemman lisäksi, että jokaisen osateon tulee sisältää ammattimaisen tai tavanomaisen rikoksen tunnusmerkit. Ellei teko sisällä mainittuja tunnusmerkkejä, niin se ei voi kuulua ammattimaisuuden tai tavanomaisuuden käsittävän toiminnan ykseyteen. Tämän vuoksi sellainen teko jää puheena olevan kokonaisuuden ulkopuolelle ja siten myöskin rangaistuksen ykseyden ulkopuolelle.⁷²

⁷⁰ *Kekomäki*, s. 189—190.

⁷¹ Mainittu kanta soveltuu vastaavalla tavalla myös väkijuomista annetun lain 77 §:ssä mainittuihin ammattimaisesti tai tavanomaisesti tehtyihin tekoihin.

⁷² Ks. *Kekomäki*, joka kosketellussa suhteessa vielä lausuu, että »sitä-vastoin ei se seikka, että jokin osateko sisältää ammattimaisesti tai tavanomaisesti tehdyn rikoksen tunnusmerkkien lisäksi toisenkin, sitä kvalifisoi-van rikoksen tunnusmerkit, estä tuota osatekoa kuulumasta alkuperäiseen toiminnan ykseyteen». *Kekomäki*, s. 190—191. Esim. jos ammattimaiseen kiskomiseen kuuluva osateko käsittää samalla myös petoksen tunnusmerkit,

Kun ammattimaisesta tai tavanomaisesta kiskomisen harjoittamisesta tuomittu rangaistus käsittää kaikki ennen päätöksen julistamista koskevat tapaukset, jotka täyttävät edellämainitut edellytykset, tällöin jopa nekin kiskomistapaukset, jotka asiaa ratkaistaessa eivät edes olleet tuomioistuimelle tunnettuja kokonaistoimintaa selviteltäessä, niin siitä seuraa, että ennen päätöksen julistamista tehdyistä osateoista, joita ei ole tunnettu tai muusta syystä huomioitu tuomittaessa rangaistus ammattimaisesta tai tavanomaisesta kiskomisesta, ei voida päätöksen julistamisen jälkeen asettaa syytteeseen, vaan on niihin nähden sovellettava *ne bis in idem*-periaatetta.

Rangaistusseuraamuksena ammattimaisesta tai tavanomaisesta kiskomisesta on, kuten sitä koskevasta säännöksestä ilmenee, kuritushuonetta enintään kolme vuotta tai vankeutta vähintään yksi vuosi. Milloin rangaistuksena on vankeutta, niin maksimirangaistuksena on 4 vuotta ja minimirangaistuksena siis yksi vuosi. Ammattimaiseen tai tavanomaiseen kiskomiseen syyllistynyt on lisäksi tuomittava menettämään kansalaisluottamuksensa.⁷³

niin siitä ei suinkaan seuraa, että po. osateko olisi poistettava ammattimaisen kiskomisrikoksen käsittävästä kokonaisuudesta ja osateko tuomittava erikseen.

⁷³ Ks. kansalaisluottamuksen menettämiseen nähden edellä s. 54—55.

IV. SYYTTEESEENPANO-OIKEUDEN VANHENTUMINEN.

RL 8 luv. 1 §:n säännöksestä ilmenee, että siinä mainitun vanhentumisajan määrää korkein rangaistus in abstracto.¹ Saman säännöksen 3. momentin mukaan vanhentumisaika alkaa kulua siitä päivästä, jolloin rikollinen teko tapahtui, samaa päivää lukuunottamatta. Vanhentumisajan umpeenkulumisesta seuraa, että rikoksen syytteeseenpano-oikeus raukeaa. Jos tämän jälkeen syyte nostetaan, niin se on hylättävä liian myöhään nostettuna.²

¹ Kysymyksessä on n.s. yleinen vanhentumisaika, joka on luonteeltaan aineellisoikeudellinen. Ks. *Tirkkonen*, Rikosprosessioikeus I, s. 338. — Ks. *Honkasalo*, Rikosoikeus III, s. 281, jossa hän vanhentumisajasta lausuu seuraavasti: »RL 8 luv. 1 §:stä käy ilmi, että vanhentumisajan määrää korkein rangaistus in abstracto. Jos siinä lainkohdassa, joka on rikokseen soveltuva, on olemassa erityinen asteikko raskauttavien tai erittäin raskauttavien asianhaarain varalta ilman että raskauttaviksi tai erittäin raskauttaviksi katsottavat seikat ovat kaikki luetellut, vallitseva mielipide tieteisopissa on katsonut, että vanhentumisen määräävänä olisi sellaisten asianhaarain varalta säädetyn asteikon maksimi. Korkein oikeus on kuitenkin viimeaikaisessa käytännössään asettanut sille kannalle, että kvalifisoivien asianhaarain varalta säädetty asteikko määrää rikoksen vanhentumisajan vain siinä tapauksessa, että rikos tosiasiallisessa ilmenemismuodossaan on katsottava tehdyksi raskauttavien asianhaarain vallitessa». Ks. myös *Salmiala*, Serlachius-Särkilahden yl. opp.kirj. 6 p., s. 204, viite 1. Tieteisopin kannan suhteen ks. *Serlachius-Särkilähti*, Yleiset opit, s. 204; *Grotenfelt*, s. 211; *Palme*, s. 87 ss.

² Ks. *Tirkkonen*, e.m.t., s. 465, viite 17, jossa hän lausuu, että vanhentuminen on otettava huomioon tuomioistuimessa ex officio. Lisäksi hän esittää aivan oikein, että milloin henkilö on tuomittu rangaistukseen teosta, jonka syytteeseenpano-oikeus on rauennut, niin virallinen syyttäjä saa hakea

Rikos on katsottava tapahtuneeksi silloin, kun sen olemukseen kuuluva seuraus on syntynyt. Sellaisissa tapauksissa, joissa rikollinen toiminta jatkuu senkin jälkeen, kun rikos on jo tullut täyteen, vanhentuminen on laskettava siitä, kun rikoksen olemukseen kuuluva toiminta kokonaisuudessaan on päättynyt ja sen seuraus on syntynyt.³

RL 38 luv. 10 §:n 1 mom. käyttää esinekiskonnin täytäntöönpanotoimesta samaa sanontaa kuin vastaavasti 2 mom. luottokiskonnasta: «ottanut tahi itselleen tai toiselle edustanut». Niin kuin jo edellä⁴ olen maininnut, niin tämä sanonta osoittaa, että kiskomista on pidettävä täytettynä tekona niin hyvin silloin, kun varallisuusetu on saatu, kuin silloinkin, kun välipuhe sen saamisesta on tehty, vaikkei etua olisikaan saatu. Kiskomisrikos on siis t.s. täyttynyt teko jo silloin, kun sopimuskumppani on laissa mainituissa olosuhteissa sitoutunut suorittamaan toiselle kohtuuttoman edun. Tästä voidaan niin hyvin esine- kuin luottokiskonninkin suhteen, milloin kiskomista ei ole harjoitettu ammattimaisesti tai tavanomaisesti, eikä kysymyksessä ole n.s. jälkikiskonta, päätellä seuraavaa:

Milloin kiskomiseen syyllistynyt on heti välittömästi sopimuksella saanut kohtuuttoman edun, niin tällöin vanhentumisaika alkaa siitä, kun sopimus on tehty. Mutta milloin sopimuksessa määrätty suoritus tai suoritukset, mitkä käsittävät kohtuuttoman edun, tapahtuvat jonain sopimuksen jälkeisenä myöhempänä ajankohtana, niin silloin vanhentuminen alkaa kulua siitä päivästä, jolloin viimeinen sopimukseen kuuluva toimi tai suoritus tehtiin, samaa päivää lukuunottamatta. Oikeudenvastaisen tilan on katsottava olevan olemassa niin kauan, kuin sopimuksen sanelemat ehdot on täytetty. Poikkeuksena tästä on käsitykseni mukaan sellainen tapaus, jossa kiskomiseen syyllistynyt ilmoittaa louka-

muutosta tuomitun eduksi. Rohkenen tähän lisätä, että syyttäjä ei ainoastaan saa hakea muutosta, vaan hänen on se haettava.

³ *Honkasalo*, e.m.t., s. 283; *Palme*, s. 127 ss.

⁴ Ks. tästä edellä s. .

tulle, että hän on valmis luopumaan sopimuksesta, t.s. että hän on halukas purkamaan sopimuksen. Tällaisessa tapauksessa vanhentumisaika alkaa kulua sen päivän jälkeisenä päivänä, jolloin mainittu tahdonilmaisu todistettavasti annettiin. Muussa suhteessa on huomattava, ettei lakimme tunne kiskomisen yritystä, eikä sellainen edes ole ajateltavissa, kun kerran kiskominen on jo sillä täytetty rikos, että tehdään lain mainitsemissa olosuhteissa ja tarkoituksessa varallisuutta koskeva sopimus.

RL 38 luv. 10 §:n 2 mom. mainittu n.s. *jälkikiskonta* edellyttää objektiivisessa suhteessa, että tekijä saa itselleen saamisen, joka on kiskomisen kautta syntynyt, ja käyttää sen hyväkseen tai luovuttaa toiselle. Jälkikiskonta on katsottava täytetyksi niin pian kuin tekijä on käyttänyt saamisen hyväkseen tai luovuttanut sen toiselle. Niin kuin olen edellä maininnut, niin hyväksikäyttäminen käsittää niin hyvin maksun vastaanottamisen kuin saamisen perimisenkin viranomaiseen turvautumalla. Tämän mukaan jälkikiskonnan suhteen on olemassa kaksi vanhentumisaikaa aina sen mukaan, miten teon täytäntöönpanotoimi tapahtuu. Vanhentumisaika alkaa näet kulua joko siitä, kun saaminen on hyväksikäytetty tai siitä, kun se on luovutettu.

Ammattimainen ja *tavanomainen kiskomisrikos* on katsottava tehdyksi jo silloin, kun siihen kuuluva ensimmäinen osateko on tehty, ja päättyväksi vasta viimeisen siihen kuuluvan osateon päätyessä. Tämän vuoksi mainitut rikokset on katsottava tehdyiksi koko sinä aikana, jona niihin kuuluvat osateot on tehty.⁵ Kun niin hyvin ammattimaista kuin tavanomaistakin kiskomista on pidettävä erityisenä rikostyyppinä, t.s. kun sitä on siis arvosteltava yhtenäisesti kokonaisuutena, niin on katsottava, että tällaiseen rikokseen kuuluvat osateot vanhenevat samanaikaisesti.⁶ Vanhentumisaika alkaa kulua viimeisen ammattimaiseen tai tavanomaiseen kiskomiseen kuuluvan osateon päättymisestä.

⁵ *Kekomäki*, s. 193.

⁶ *Kekomäki*, s. 194.

Kiskomisrikoksen syytteeseenpano-oikeus raukeaa, ellei kysymyksessä ole ammattimainen tai tavanomainen kiskominen tai kiskomista ole tehty erittäin raskauttavien asianhaarain vallitessa, viiden vuoden kuluttua, mutta äsken mainituissa tapauksissa sen sijaan kymmenen vuoden kuluttua.

V. KONKURRENSSI.

Jo edellä on ohimenevästi viitattu siihen, että esinekiskonta ja kiristäminen ovat sosiologisinä tyyppeinä varsin lähellä toisiaan.¹ Niinpä molemmissa rikoksissa on yhteisenä hyötymisen tarkoitus, varallisuusvahingon aiheuttaminen loukatulle ja se, että molemmissa tapauksissa niiden uhriksi joutunut itse disponoi varallisuudesta, t.s. ryhtyy itse määräämistoimeen omaisuudestaan. Teot eroavat toisistaan itseasiassa täytäntöönpanotoimen puolesta. Esinekiskonnassa näet, niin kuin totesimme, täytäntöönpanotoimena on kohtuuttoman edun ottaminen tai edustaminen varallisuutta koskevalla oikeustoimella käyttämällä hyväksi toisen pulaa, ymmärtämättömyyttä, kevytmielisyyttä tai henkilökohtaista riippuvaisuusasmaa. Kiristämisessä sensijaan täytäntöönpanotoimena on sellaisen edun kiskominen uhkauksella, johon tekijällä ei ole oikeutta.

Yhtä suurelta osalta kuin kiristäminenkin, on petos identtinen esinekiskonnan kanssa. Petosrikoksen teonolemukseen, sellaisena kuin se on kuvattu rikoslakimme 36 luvun 1 §:n 1 momentissa, kuuluu näet, että joku hankkiakseen itselleen tahi toiselle laitonta aineellista etua, saattaa jollekulle tavaran tai rahan tappion siten, että hän, tuomalla esiin valheellisen asianlaidan, taikka vääristämällä tai salaamalla todellisen, aikaansaa taikka vireillä pitää erehdyksen.² Rikoksen tunnusmerkistöön kuuluu siis k.o. momen-

¹ Ks. s. 30, viite 28.

² RL 36 luv. 1 §:n 2 momentista ilmenee, että Suomen oikeuden mukaan petos voi tapahtua myös ilman hyötymisen tarkoitusta. Tällaisen petoksen teonolemukseen kuuluvat muuten samat tunnusmerkit kuin hyötymistarkoi-

tin mukaan objektiivisessa suhteessa erehdyttäminen edellämainitulla tavalla, erehdytetyn ryhtyminen disponointiin omaisuudetaan ja tästä aiheutunut varallisuusvahinko. Subjektiivisessa suhteessa teko edellyttää tahallisuutta, johon kuuluu tietoisuus niin hyvin erehdyksen syntymisestä kuin siitäkin, että erehdys johtaa varallisuusvahinkoa aiheuttavaan disponointiin. Lisäksi tulee teosta ilmetä tahallinen pyrkimys oikeudettomaan aineelliseen hyötymiseen.³

Siirryn tämän selvittelyn jälkeen kysymykseen siitä, voivatko nämä rikokset, toisaalta kiskominen ja toisaalta petos tai kiristäminen, olla konkurrenssisuhteessa toisiinsa?

Ne voivat ymmärrettävästi olla realikonkurrenssin suhteessa toisiinsa yhtä hyvin kuin mitkä tahansa muut rikokset keskenään. Sensijaan ne eivät voi olla toisiinsa lainkonkurrenssin suhteessa, koska ne eivät ole toisiinsa enempiä spesiaalisuuden kuin toissijaisuudensa suhteessa eivätkä muodosta keskenään tapausta, jossa toinen teoista sisältyy toiseen (konsumptatiivinen lainkonkurrenssi). Jää näin ollen tarkasteltavaksi kysymys ideaalikonkurrenssin eli yksitekoisen konkurrenssin mahdollisuudesta niiden välillä.

Kun esinekiskokunnan täytäntöönpanotoimeen kuuluu m.m. edun ottaminen tai edustaminen käyttämällä hyväksi pulaa, ymmärtämättömyyttä, kevytmielisyyttä tai riippuvaisuusasemaa, niin petoksella voi olla merkitystä kysymyksen tarkastelulle vain siinä tapauksessa, että voitaisiin katsoa, että kohtuuton etu on saatu tai edustettu k.o. hyväksikäytön ja erehdyttämisen yhteisvaikutuksesta, ja kiristämällä vastaavasti, jos kohtuuton etu on saatu tai edustettu po. hyväksikäytön ja uhkaamisen yhteisvaikutuksesta.

On hyvinkin ajateltavissa, että joku käyttäessään hyväksi jotain kiskomiseen kuuluvista olosuhteista, samalla erehdyttää sopimus-

tuksessakin tehtyyn petokseen, paitsi että siinä hyötymistarkoituksen sijasta subjektiivisena momenttina on vahingoittamisen tarkoitus.

³ *Honkasalo*, Erinäiset rikokset, s. 68. Ks. myös *Forsman*, s. 373—378; *Serlachius-Särkilähti*, Rikosoikeus II, s. 233 ja 240; *Frank*, Strafgesetzbuch, s. 581.

kumppaninsa saadakseen sopimuksella vielä suurempia etuja itselleen. Etenkin kun on kysymyksessä toisen ymmärtämättömyyden hyväksikäyttäminen, niin samanaikainen erehdyttäminen entisestäänkin vaikeuttaa taloudellisissa asioissa kokemattoman mahdollisuutta harkita välipuheen ehtoja ja niiden vaikutusta. Erehdyttämisellä voi olla oma vaikuttavuutensa myös kysymyksen ollessa toisen kevytmielisyyden hyväksikäyttämässä. Kun kevytmielisyys ilmenee k.o. suhteessa välinpitämättömyytenä tai huolettomuutena sopimukseen ja sen vaikutukseen nähden, niin erehdytettynä moisella tavalla asioihinsa kevytmielisesti suhtautuva saattaa heittäytyä vielä välinpitämättömämmäksi po. suhteessa, joten erehdyttäminen helpottaa kiskomista.

Kiristäminen on käsitykseni mukaan ajateltavissa samanaikaisesti vain kysymyksen ollessa pulan tai riippuvaisuusaseman hyväksikäytössä. Se voi näiden olosuhteiden kanssa yhtäaikaisesti vaikuttavana johtaa sopimuksen tekoon. Uhkaaminen ei sitävastoin ole lainkaan tarpeellinen, milloin kiskomisessa hyväksikäytetään toisen ymmärtämättömyyttä tai kevytmielisyyttä. Tämä johtuu niiden luonteesta itsestään.

Käsitykseni mukaan voivat siis niinhyvin esinekiskominen ja petos kuin esinekiskominen ja kiristäminenkin olla ideaalikonkurrenssin suhteessa toisiinsa.⁴

⁴ Ks. *Honkasalo*, e.m.t., s. 64, missä hän lausuu, että milloin edun saamiseksi esinekiskonnalla on käytetty samalla myös sellaista pakkoa kuin 31: 4 edellyttää tai erehdyttämistä, niin silloin 38: 10, 1 on ideaalikonkurrenssissa 31:4 tai 36: 1, 1 kanssa. *Isopescul—Grecul* (s. 326) katsoo, ettei po. konkurrenssi ole mahdollinen k.o. tekojen kesken. Mieli pidetään hän perustelee sillä, että erehdyttäminen vain tukee sopimuskumppanin kokemattomuutta, kun taas uhkaaminen vain kärjistää pulatilanteen. *Isopescul—Grecul* ei siten lainkaan huomioi mainitsemaani erilaisten tekijäin yhteisvaikutusta, mutta myöntää kuitenkin, että niin hyvin erehdyttäminen kuin uhkaaminenkin olosuhteita hyväksikäytettäessä edistää oikeustoimen syntymistä.